

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСАШЕВЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ

Кваліфікаційна робота
**ВПЛИВ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ НА РІВЕНЬ
САМОЕФЕКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ**
на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»
з напрямку «психологія»

Студентки 4 курсу, 4 групи
спеціальності «Психологія»

Кравчук Аліни Олександрівни

Науковий керівник:
доктор психологічних наук
професор кафедри психології розвитку

Власова Олена Іванівна

Допустити до захисту в ЕК
кафедри психології розвитку
Протокол № _____ від _____

завідувач кафедри:
доктор психологічних наук, професор
Власова Олена Іванівна

(підпис)

ВСТУП

Актуальність теми: Зараз, у час змін в економічних, політичних, соціальних сферах, сфері науково – технічного прогресу потрібно приділяти більше уваги проблемі ефективності людини. Такі чинники як : високі стандарти успішності, жорстка конкуренція в усіх галузях життя людини, соціальна диференціація формують причини стресу та депресії, які виявляються у людей. Саме тому наукова психологія ставить перед собою завдання вивчення детермінант ефективного функціонування.

Існує багато чинників, які допомагають або заважають розкриттю та розвитку потенційних можливостей студентів. Одними з позитивних чинників, які допомагають студентові самореалізуватися є віра в свої сили, в себе, в свою компетентність, вміння орієнтуватися та подолати складні завдання та труднощі. Все це знайшло опис у науковій психології, яка називає це поняттям «самоефективність», яке впровадив канадський психолог Альберт Бандура, який мав українське коріння. Вчений вважає, що самоефективність залежить від багатьох факторів, які мають не завжди позитивний вплив, і не є сталим показником,

Аналіз психологічної літератури дозволяє стверджувати, що проблема розвитку самоефективності залишається актуальною. Упродовж останніх років продовжуються дослідницькі пошуки психологічних детермінант самоефективності (О. Кокун, 2015); її ролі в процесі активізації лідерського потенціалу особистості (В. Михайличенко, Н. Полякова, 2014); ціннісно-мотиваційних чинників професійної самоефективності (О. Кревська, 2017; О. Музика, 2018); формування професійної самоефективності викладачів (О. Корніяка, 2018), підприємницької самоефективності персоналу освітніх організацій (О. Креденцер, 2016) та ін.

Варто вказати на те, що загалом в психологічній науці не вистачає теоретичних та емпіричних досліджень на тему самоефективності, саме юнаків студентського віку. Також є мало вивченні питання впливу різних факторів на явище самоефективності, недостатнього наукових джерел, які б розширили

вікові детермінанти самоефективності. Саме тому виникла зацікавленість до явища самоефективності та його особливостей у студентів.

Порушення поведінки у юнацькому віці стало актуальною проблемою в останні роки. До факторів, які впливають на дане явище належать негативний вплив мережі Інтернет, проблеми у спілкуванні в сім'ї, кризи самоідентичності, прояв акцентуацій характеру. У процесі становлення особистості в характері юнаків все частіше проявляються акцентуації, які впливають на їхню поведінку. На думку психологів, такі зміни у характері негативно впливають на адаптаційні можливості особистості, оскільки деякі типи акцентуацій характеру заважають вдало пристосуватись до соціально-економічних змін у суспільстві.

Різні вчені вивчали роль самоефективності в різних аспектах прояву особистості. Проте, досі залишається не вивченим та не дослідженим питання впливу акцентуацій характеру на рівень самоефективності у студентів. Оскільки, юнацький вік є сприятливим періодом, як для розвитку самоефективності, так і для загострення рис акцентуацій характеру, вважаємо, що дане дослідження є актуальним та важливим в умовах сьогодення та потребує детального вивчення в рамках психології.

Мета: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити вплив акцентуацій характеру на рівень самоефективності студентів.

Об'єкт: самоефективність особистості.

Предмет: особливості впливу акцентуацій характеру на рівень самоефективності студентів.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що тип акцентуацій характеру впливає на рівень самоефективності студентів.

Для досягнення мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

- 1) Спираючись на теоретичні джерела проаналізувати роль акцентуацій характеру в формуванні рівня самоефективності; визначити особливості формування самоефективності у студентів;
- 2) Підбір інструментарію та вибірки для дослідження впливу акцентуацій на рівень самоефективності студентів;

- 3) Емпірично дослідити, вплив акцентуацій характеру на рівень самоефективності студентів.
- 4) Створення рекомендацій для покращення самоефективності у студентів з домінуючим типом різних акцентуацій.

Для виконання завдань дослідження було використано такі **методи**:

1. Теоретичні: систематизація, узагальнення, аналіз, синтез.
2. Емпіричні, зокрема, *психодіагностичні методиками*:
 1. Методика визначення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека.
 2. Шкала загальної самоефективності особистості Шварцера.
 3. Методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса.
 4. Методика оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина).
3. Методи математичної обробки даних: критерій Колмагорова-Смірнова, t-критерій Стюдента, непараметричний критерій Мана-Уїтні, кореляційний аналіз за критерієм Спірмена, критерій Фішера.

Емпірична база дослідження: в дослідженні взяли участь 100 респондентів віком від 18 до 20 років. 84% респондентів – дівчата, 16% респондентів – хлопці. Дослідження проводилося на базі КНУ імені Тараса Шевченка.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, вперше було встановлено та емпірично доведено статистично значиму відмінність в групах студентів з акцентуаціями характеру та без та їхніми показниками рівня самоефективності. Також було встановлено значущі кореляції між показниками акцентуацій характеру студентів та рівнем їх самоефективності; вперше було встановлено особливості впливу акцентуацій характеру на рівень самоефективності студентів.

Теоретична та практична значущість отриманих результатів дослідження: результати дослідження можна використовувати в педагогічній та психологічній діяльності, щодо покращення рівня самоефективності студентів, враховуючи їх тип акцентуацій характеру. Дипломна робота доповнює наукові знання в сфері питань акцентуацій характеру та їх вплив на

рівень самоефективності студентів, дозволяючи розширити основу для подальших теоретичних та практичних розробок проблеми формування високого рівня самоефективності студентів.

Структура роботи : робота складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (64 найменування) та 5 додатків. Повний обсяг дипломної роботи становить 76 сторінок, основний зміст роботи викладено на 65 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 17 таблиць та 5 рисунків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ ТА РІВНЯ САМОЕФЕКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

1.1. Основні типи та причини загострення акцентуацій характеру у юнацькому віці

Для того, щоб зрозуміти, що вкладається в поняття «акцентуація характеру», ми маємо проаналізувати саме поняття «характер». У психології під цим поняття мається на увазі певну сукупність або набір рис особистості, які є найбільш стійкі, та мають відображення в життєдіяльності людини, а саме формують її ставлення до себе, людей, справи. Характер виявляється і в діяльності людини, і в міжособистісних контактах, і в певному прояві своєрідної поведінки людини. Саме поняття характеру дав Теофраст, він першим описав 31 тип характеру людей, серед яких виділив : балакучих, лицемірних, хвалькуватих і тому подібні. Пізніше була запропонована різноманітна кількість класифікацій характеру, але вони були основані на типових рисах, які властиві певній групі людей. Виникали випадки, коли типові риси проявлялися більш яскраво, що робило їх унікальними та оригінальними. Інколи такі риси «загострювалися», це відбувалося під впливом певних факторів та у відповідних умовах та проявлялися спонтанно. Така інтенсивність і отримала у психології назву « акцентуація характеру».

Тобто, акцентуація характеру – це посилення та надмірна інтенсивність індивідуальних рис характеру людини, що виявляється у певній реакції людини, на яку впливає певний фактор чи конкретна ситуація.

Так, тривожність, як риса характеру, при впливі деякої ситуації знаходить відображення в поведінці людини. Але якщо тривожність є акцентуацією характеру особистості, то поведінка та дії людини будуть виражатися в неадекватній стурбованості та нервозності. Такі риси є на межі між нормою та патологією, але при впливі негативних чинників, ці акцентуації можуть перейти у патологію, або інші психічні відхилення людини.

Отже, акцентуації є в межах норми людини, але в певних ситуаціях можуть приносити дискомфорт людині та заважати в будованні нормальних

відносин з іншими людьми. Це трапляється тому що кожна акцентуація має найбільш вразливе місце і найчастіше негативний вплив факторів відбувається саме на це місце, що в подальшому приводить до неадекватної поведінки та розладів психіки. Є необхідним сказати, що акцентуації не є психічними порушеннями чи відхиленнями. Хоча вони і часто виходять за межі звичайної поведінки людини, самі по собі вони не відносяться до патології. Але слід пам'ятати, що при дії травмуючих ситуацій чи важких життєвих обставин, факторів, що руйнують людську психіку акцентуації посилюються, а прояви частішають, що може привести до невротичних та істеричних реакцій.

В психологічній науці дослідженням проблеми акцентуацій характеру займався німецький психіатр та психолог Е. Кречмер. Вчений вважав, що тип характеру залежить від статури особистості. Також дослідник стверджував, що поєднання особистісних рис, які становлять характер людини, не є випадковими. Вони утворюють чітко помітні типи, що дозволяють виявляти та будувати типологію характеру [13].

На думку К. Леонгарда, акцентуації – це загострення окремих рис характеру особистості, в результаті якого взаємодія з оточуючими може погіршуватися. Також вчений зазначав, що у багатьох юнаків окремі риси характеру настільки загострені (акцентуовані), і за несприятливих умов можуть призвести навіть до розладів особистості. Отже, процес самореалізації може зупинитися на певному рівні та не відновлюватись, з домінуванням відповідних акцентуацій [27].

Американський психолог Л. Кольберг думав, що в юнацькому віці акцентуації характеру проявляються в емоційній сфері, а саме в інтенсивності та частоті почуттів та емоцій. Також дослідник вважав, що деякі риси характеру мають вплив на виконання певних видів діяльності. Отже, вчений робить висновок, що в сфері самореалізації особистості в межах професійної діяльності певні акцентуації характеру можуть бути корисними та шкідливими [13].

Вивченням даної проблематики в основному займався А. Лічко, який твердо стояв на тому, що акцентуації характеру – це демонстрація в поведінці

окремих рис характеру, що можуть привести до певних відхилень особистості та негативно вплинути на процес її самореалізації [31].

Українські вчені Ю. Гільбух, С.Подмазін відмічають, що акцентуації характеру – це природне явище, яке ми можемо бачити в підлітковому та ранньому юнацькому віці [22]. С.Дружилов емпірично доказав, що акцентуації мають вплив на виникнення негативних психічних станів та мають несприятливий вплив на процес самореалізації. Акцентуовані риси характеру є високо інтегральним феноменом, який впливає на появу як і негативного, так і позитивного психічного стану [22].

На думку В. Моросанової для успішної діяльності характерна гармонійна і розвинена саморегуляція, яку утворює висока впевненість, наполегливість, відповідальність у поєднанні з низькою тривожністю. Тип акцентуації характеру вказує на формування потенційних можливостей стилю самореалізації особистості юнацького віку. Юнаки, маючи окремі загострені риси характеру, можуть поводити себе специфічним чином, і навіть взагалі відмовитися від самореалізуючої активності. І лише гіпертимний тип акцентуацій сприяє необхідній активності у подоланні перешкод на шляху до їх власної самореалізації [31].

У психологічному словнику «характер» - це чітка форма мислення та розуміння, суттєва властивість особистості, в якій з певною логікою та внутрішньою послідовністю впливає поведінка та вчинки. Риси характеру також впливають на мотивацію особистості. В цілому, характер може змінюватись та деякі його риси можуть набувати певного загострення [40].

Перша спроба класифікації характерів, належить Платону, котрий створив типологію характерів, заснованих на етичних принципах. Він виділив 5 типів характеру:

1) нормальний (для цього типу характерна піднесена душа; переважає така її частина як інтелект);

2) тимократичний (з яскраво вираженим честолюбством, в якому переважає воля та потреба в боротьбі);

3) олігархічний, в якому ньому поєднуються як позитивні (стриманість і ощадливість), так і негативні (скупість і користолюбство) риси;

4) демократичний (переважає емоційність з моральною нестійкістю);

5) тиранічний (переважає лише емоційність) [23].

В психологічній літературі акцентуації характеру визначаються як дисгармонійність розвитку особистості, що виявляються в окремих рисах та зумовлюють підвищену уразливість особистості стосовно певних дій, ускладнюючи її адаптацію до повсякденних ситуацій [2].

За позицією П. Ганнушкіна, основними причинами виникнення акцентуацій є біологічні та соціально-психологічні. Серед біологічних причин виділяють:

- вплив спадковості (алкоголізм або прийняття наркотиків батьками);
- органічне ушкодження мозку (мозкова інфекція, черепно-мозкові травми);
- «пубертатна криза», що спричинена нерівномірністю розвитку серцево-судинної та кістково-м'язової системи.

До соціально-психологічних причин потрібно віднести:

- недоліки сімейного виховання (вплив сімейного середовища на формування особистості, що є найбільш важливим, оскільки є основним суспільним інститутом соціалізації особистості);
- психічна травма.

З акцентуаціями характеру, як вважає вчений, пов'язані психологічні особливості саморегуляції діяльності особистості: індивідуальні відмінності будуть проявлятися в тому, як людина планує, програмує досягнення мети діяльності, враховує зовнішні та внутрішні умови, оцінює результати і коригує активність для досягнення суб'єктивно прийнятних результатів. Також дослідниця стверджує, що психосоціальну дезадаптацію можуть викликати окремі психічні стани, спровоковані різними психотравмуючими обставинами (конфлікти з батьками, друзями, вчителями, неконтрольований емоційний стан, викликаний закоханістю, переживання сімейних розладів тощо) [15].

А. Лічко виділяє наступні види акцентуацій характеру:

1. Явна акцентуація. Цей вид акцентуації обумовлений присутністю вираження рис певного типу характеру. Докладно зібраний анамнез, довготривале спостереження за поведінкою, відомості від родичів. Всі ці компоненти вказують на певний тип. Але, прояви окремих рис не заважають соціальній адаптації. Акцентуйовані риси характеру добре компенсуються, хоча в підлітковому та юнацькому віці вони загострюються і можуть спричиняти певні тимчасові порушення адаптації й самореалізації.

2. Прихована акцентуація, пов'язана з тим, що в буденних умовах риси певного характеру виявлені ледь помітно, або зовсім не помітно. Навіть при довготривалому спостереженні, різних контактах, детальному знайомстві з особистістю буде важко зробити чітке уявлення про тип характеру особистості. Проте під дією окремих подразників чи психічних травм, риси часто неочікувано проявляються. Такі прояви не приводять до помітної дезадаптації або вона є короткотривалою.

Серед типів характеру акцентуйованих особистостей К. Леонгард виокремлює:

1. Демонстративний тип. За умов прояву означеного типу, особистість виявляє яскраво виражений егоцентризм, вимагає уваги до своєї персоні явним і опосередкованим способом. Юнаки, з даною акцентуацією, можуть намагатися привернути до себе увагу неправдивими, вигаданими історіями, або епатажним зовнішнім виглядом, ексцентричною поведінкою. У спілкуванні з цими юнаками треба виявляти обережність, явно викривати їхню неправдивість, або коментувати їх зовнішні прояви самовираження, оскільки це може призвести до травматичних наслідків для них самих;

2. Педантичний тип акцентуації характеру, вирізняє своїх носіїв інертністю психічних процесів, схильністю до застрягання на дрібницях, складністю прийняття рішень. Такі юнаки приваблюють рівним настроєм, надійністю у справах, сумлінністю;

3. Застрягаючий тип акцентуації вирізняється схильністю до стійких афектів, образ, ревнощів, підозрливості. Такі юнаки ініціативні у розв'язанні

конфліктів, прагненні і в головному та дрібницях відстоювати власну точку зору;

4. Збудливий тип акцентуації характерний до юнаків, що схильні до емоційних вибухів як засобу періодичної розрядки нервової системи.

До акцентуацій темпераменту належать:

1. Гіпертимний тип. Юнакам з таким типом акцентуації притаманний підвищений фон настрою у поєднанні з прагненням діяльності, в той же час їм важко зосередитись на її виконанні.

2. Дистимний тип виявляє у своїх носіїв песимістичну спрямованість особистості, слабкість вольових зусиль;

3. Представники тривожного типу темпераменту вирізняються високим рівнем занепокоєності, комплексу неповноцінності. Такі юнаки рідко вступають в конфлікти, виявляють дружелюбність;

4. Циклоїдний тип акцентуації виявляється в залежності від зовнішніх подій, різких змінах настрою, що негативно позначається на взаєминах юнаків з оточуючими;

5. Афективно-екзальтований тип вирізняє своїх носіїв інтенсивністю темпу наростання реакцій. Такі юнаки реагують більш бурхливо, ніж інші. Вони виявляють себе гарними друзями, дуже прив'язані до близьких людей, їх екзальтація часто мотивується альтруїстичними чинниками. Ці юнаки надзвичайно переймаються переживаннями інших людей. Також вони можуть захоплюватися мистецтвом, природою. Релігійні переживання в них зазвичай дуже сильні;

6. Емотивний тип вирізняє молодих людей чутливістю й глибокими реакціями у сфері тонких емоцій, співчуттям до людей. Вони рідко вступають у конфлікти, образи не проявляють зовні, а переживають у собі. Ці юнаки мають високе почуття обов'язку, вони сумлінні виконавці.

Нерідкі випадки, коли зустрічаються змішані типи акцентуації. Автор виділяє два види змішень акцентуації: проміжні і амальгамні.

1. Проміжні (обумовлені ендогенними факторами і індивідуальними особливостями формування характеру: наприклад, лабільно-циклоїдний і

конформно-гіпертімний типи, поєднання лабільного типу з астено-невротичним і сенситивним, останніх друг з одним і з психоастенічним).

2. Амальгамні (характеризуються нашаруванням на ядро акцентуації рис притаманних іншого типу акцентуації: наприклад, нашарування рис нестійкою або істероїдної акцентуації на гіпертивне ядро або лабільно-істероїдний тип акцентуації) [31].

До особистісних акцентуацій відносять:

1. Екстравертований тип акцентуації зумовлюється імпульсивністю вчинків, радістю від спілкування з оточуючими, новими враженнями. Такі молоді люди схильні підпадати під сторонній вплив, їх власна думка легко змінюється;

2. Інтровертований тип характеризує своїх носіїв низькою контактністю. Ці юнаки живуть не стільки сприйняттям, ай відчуттями та уявленнями. Зовнішні події зовсім не впливають на них. Вони спілкуються тільки в міру необхідності, люблять самотність, занурені у себе, нерішучі у вчинках.

К. Леонгард також відзначав, що у юнацькому віці переважаюча більшість – це екзальтовані особистості. Вони, як правило, активні у житті, вирізняються проявами бурхливих емоцій, швидкими змінами настрою [23].

Акцентуації Леонгарда значною мірою перегукуються з типологією індивідуально-особистісних властивостей, розробленої Л.М. Собчик.

У даній типології ортогональні ознаки інтроверсії – екстраверсії доповнені протиставляючими один одному тривожністю - агресивністю, ригідністю лабільністю і сензитивністю - спонтанністю. Л.Н. Собчик дає чітке визначення виділеним типологічним властивостям [46]:

Тривожність - це така психофізіологічна властивість, яка завжди має попереджувальний характер, який дає сигнал про небезпеку. Під небезпекою мається на увазі реальна загроза життю, зміни в навколишньому середовищі або у внутрішній організації людини, а також інші явища, що порушують звичний ритм життя. Такий стан страху або почуття невизначеності вимагає застережних або охоронних дій, які виявляються в блокуванні активності, в обмежуванні поведінки або втечі від небезпеки.

Агресивність як індивідуально-особистісна властивість корениться в полярній тривожному типі реагування і проявляється характеристиками сильного «Я», що протиставляється в впливі середовища та в власних моралях, установках. Якщо ця якість виражена надлишково і не урівноважена скільки-небудь вираженою тривогою, застережені від необачних дій, то активність такої людини проявляється явною агресією [48].

Сензитивність виявляється в підвищеній та диференційованій чутливості людини до різноманітних проявів впливу середовища, має реакцію на емоційну теплоту чи холодність психологічного мікроклімату. Ця індивідуально – типологічна характеристика будує залежний патерн характеру і входить в склад структури слабкого типу реагування.

Спонтанність - це властивість, що проявляється в високій пошуковій активності, наполегливості й завойовницьким самопредставленням сильного «Я». При надмірності цієї властивості та відсутності балансу з боку протилежних властивостей - тривожності і сензитивності, спонтанність реалізується у вигляді підвищеної імпульсивності та може привести до антисоціальних дій.

Отже, фактори тривожності та сензитивності відображають ступінь вираженості інтеріоризованості соціального контролю. В той час їх надмірність при відсутності збалансованості з боку виражених спонтанності та агресивності, проявляється нівелюванням «Я», пригніченням вимог соціуму, що веде до неврозу.

Інтроверсія є типологічною властивістю, що виявляється зовнішньої пасивністю при високій інтрапсихічній активності і відображає прагнення індивіда до відходу в себе, у світ свого «Я», який суб'єктивно сприймається як більш значимий в порівнянні з навколишньою дійсністю. Крайній ступінь вираженості інтроверсії проявляється аутичних [48].

Екстраверсія - протилежна інтроверсії властивість, пов'язана з високої зовнішньої реактивністю і низькою інтрапсихічною активністю, відображає спрямованість індивіда до реальної атрибутиції навколишнього світу.

Надлишкова екстраверсія проявляється нерозбірливою і поверхневою товариськістю.

Емотивність – це індивідуально-типологічна властивість, яка має підвищену лабільність нервових процесів, що проявляється в змінливому емоційному настрої та активності в залежності від референтної групи, проте з тенденцією до більше стеничної самореалізації, аніж у сензитивних та тривожних особистостях. Даний тип особистості схильний не тільки до впливу середовища, ай самі впливають на емоційний стан оточуючих.

Ригідність є змішаним типом реагування, вона складається з суб'єктивізму та пасивної інтроверсії, агресивна з одного боку та має емотивну ригідність з іншого боку, що виражається в тугорухливості нервових процесів. Таку особистість спочатку важко спровокувати на дії, але потім її важко зупинити.

Крім основних індивідуально-особистісних, типологічних властивостей Л.Н. Собчик виділяє проміжні характеристики, які являють собою синтез двох провідних тенденцій, які формують дериватні властивості, які проявляються в соціальній активності індивіда.

Конформність виявляється при поєднанні таких тенденцій як тривожність та сензитивність. Залежність тісно пов'язана з типологічними властивостями, як інтроверсія та сензитивність. Лідерство, як властивість відображується в самостійному прийнятті рішень, прагненню бути головним, при цьому формується поєднання помірної спонтаності та агресивності. Поєднання таких властивостей як емотивність та екстраверсія виявляються комунікативністю особистості, цьому слугують демонстративність та пошуки визнання у нестійкої особистості, а також висока соціальна активність екстраверта.

Індивідуалізм формується як стиль міжособистісної поведінки при поєднанні інтравертованості з ригідністю. При об'єднуванні ригідності та агресивності виявляється в конфліктній та некомфортній поведінці. Комбінація спонтанності з інтраверсією характерна для експасивних шизоїдів, а схильність до перепадів настрою для циклотимних особистостей [47].

Л.Н. Собчик підкреслює, що помірно виражені та взаємно врівноважені, всі типологічні властивості присутні в складному конструкті індивідуально-особистісної структури. Дисбаланс в ту чи іншу сторону (в залежності від ступеня вираженості переважної тенденції) проявляється відповідною акцентуацією характеру або дезадаптацією по відповідному типу реагування. Акцентуація характеру може проявлятися як посилення однієї з особистісних тенденцій, але може бути мозаїчної, тобто поєднувати в собі акценти за кількома типологічними властивостями. Людина може відрізнитися підвищеним педантизмом і запальністю одночасно з замкнутістю або оптимізмом, емотивністю, товариськістю і схильністю до екзальтації. Тривожна людина може бути одночасно песимістом, недовірливим і замкнутим. Крім того, тривожність може поєднуватися з емотивністю, боязкістю і екстраверсією, і так далі. [47].

1.2. Особливості розвитку самоефективності студентів

У науковий обіг поняття «самоефективність» (англ.: self-efficacy) увів А. Бандура. Дослідник вважав, що це важливе особистісне утворення відіграє вирішальну роль у тріаді «соціальне середовище – поведінка (діяльність) – особистість». На думку автора, «переконання людини стосовно її особистої ефективності впливають на те, який спосіб дії вона вибере, яких зусиль буде докладати, як довго вона вистоїть перед перешкодами і невдачами» [7].

Вважаємо за доцільне зупинитися на етимології поняття «самоефективність», яке складається з двох слів: «само-» та «-ефективність», тобто самоефективна людина – та, яка здатна за допомогою власних ресурсів здійснити певні дії з максимальною ефективністю. У вітчизняній психології самоефективність виступає синонімом ефективності особистості та розуміється у двох значеннях: 1) ефективність особистості як почуття самоповаги і власної гідності, так і реальну компетентність (здатність, уміння вирішувати життєві проблеми); 2) ефективність особистості як інтегральна здатність бути компетентним, відповідати вимогам середовища.

А. Бандура також виділяє наступні властивості самоефективності, які впливають на поведінку людини:

1. Рівень – розкриває уявлення людини про свої здібності впоратися з однією і тією ж діяльністю на різних рівнях її складності. Наприклад, студент може вирішити одне рівняння, але не впоратися із системою двох рівнянь.

2. Сила – характеризує рівень впевненості людини в тому, що вона спроможна виконувати різні види діяльності, виконати завдання, які стоять перед нею. Проявляється у стійкості своєї впевненості у власній ефективності, не зважаючи на негативний минулий досвід. На думку вченого, слабкі очікування ефективності зникнуть у випадку неуспіху, тоді як сильна самоефективність стимулює продовження діяльності.

3. Узагальненість (широта) свідчить про те, як переконання людини у власній ефективності, сформовані в одній із сфер діяльності переносяться на інші види [11].

Автор визначив види самоефективності: особистісну (індивідуальну), колективну, специфічну та загальну. Особистісна самоефективність відображає сприйняття, оцінку і віру людини в ефективність своїх особистісних якостей. Колективна самоефективність розкриває впевненість людей у тому, що їх сумісна ефективність може вплинути на соціальні зміни. Вчений вважає, що люди управляють своїм життям не тільки через індивідуальну самоефективність, а і за допомогою колективної самоефективності.

Особистісна і колективна самоефективність доповнюють одна одну, змінюючи спосіб життя людей. Якщо самоефективність визначається контекстуально, тобто відносно конкретного завдання, що стоїть перед людиною, то вона виступає як специфічна самоефективність. Загальна складається з окремих самоефективностей, що існують у різних галузях людської діяльності.

Концепція самоефективності знаходить своє відображення і в інших психологічних теоріях, хоча не завжди під тією ж назвою і не завжди рівнозначно за змістом.

Почнемо свій аналіз з концепції локусу контролю Дж. Роттера, де акцент робиться на сприйнятті контролю над результатами життєвих подій. Для того щоб описати очікування підкріплення людини Дж. Роттер ввів поняття локус – контролю. Очікування підкріплення від власної поведінки, чи контролювання силами зовні.

Поняття інтернально-екстернальний локус контролю базується на двох основні положеннях:

1. Люди розрізняються по тому, як і де вони локалізують контроль над значущими для себе подіями. Виділяється два полярні типи такої локалізації -екстернальний та інтернальний (зовнішній та внутрішній).
2. Локус контролю, характерний для певної особистості, надситуаційний та універсальний [60, 1-5].

Однак А. Бандура в своїх роботах ставить під сумнів цінність виділення окремого уявлення про контроль, не пов'язаного з особистими переконаннями в здібностях [54].

Отже, локус контролю як уявлення про контрольованість процесу і результату діяльності адекватно було б розглядати як один з компонентів самоефективності особистості.

Автор атрибутивної теорії мотивації Б. Вайнер вказував, від того чи розуміє людина причини своїх успіхів та невдач залежить її подальша поведінка.

Згідно з його підходу, процес атрибуції відбувається в такій послідовності: подія -афект, що залежить від результату, - каузальні атрибуції - судження про відповідальність -психологічні наслідки (майбутні очікування, емоції) - поведінка.

Психологічні наслідки атрибуції визначають три виміри пояснення причин успіхів і невдач:

- 1) локус причинності - пояснення своєї поведінки зовнішніми або внутрішніми по відношенню до людини причинами;
- 2) стабільність / нестабільність, тобто відносна стійкість дії причин в часі;

3) контрольованість / неконтрольованість, яка визначається можливістю людини контролювати дії даних чинників [62, 549-551], [63].

Таким чином, в теорії Б. Вайнера каузальні атрибуції так само, як і самоефективності в теорії А. Бандури, впливають на очікування майбутніх успіхів, наполегливість і рівень зусиль, а також емоційні реакції. Отже, атрибуція не тільки впливає на розуміння суб'єктом ситуації і веде до різних емоційних станів, а й визначає майбутню поведінку, спрямовану на досягнення поставлених ним цілей.

Концепція вивченої безпорадності, висунута Мартіном Селігманом, узгоджується з поняттям низькою самоефективності А. Бандури. М. Селігман намагається пояснити поведінку, спрямовану на досягнення, а точніше, її відсутність, використовуючи конструкт вивченої безпорадності, який включає порушення безпосередньо в мотивації, а також в когнітивних і емоційних процесах, що виникають внаслідок пережитої суб'єктом невідконтроленості [61]. М. Селігман показав, що досвід тривалих неуспіхів, зустріч з негативними життєвими подіями виступає надійним зовнішнім предиктором зниження очікування суб'єкта щодо його майбутньої успішності (зниження очікувань ефективності, по А. Бандури).

Керол Двек в своїх роботах описала такий теоретичний конструкт, як «орієнтація на оволодіння майстерністю», яку можна порівняти з поняттям високої самоефективності [55].

К. Двек в своїй теорії імпліцитних уявлень про здібності припустила, що уявлення при такому внутрішньому чиннику, як здатності, можуть відрізнятися. Вона виявила, що не всі люди сприймають здібності подібним чином, розуміючи під цією атрибуцією результатів діяльності щось стабільне і незмінне. Вона виділила два типи імпліцитних теорій інтелекту - entity theories і incremental theories. Люди з теорією даності (entity) про сутність і природу інтелекту вважають, що інтелект є постійний (фіксований) і мало змінювана властивість і кожна людина має деяку його «кількість».

Представники теорії збільшення (incremental) інтелекту, навпаки, вважають, що інтелект можна розвивати і покращувати.

Ці імпліцитні теорії задають два типи мотиваційних патернів, що характеризуються різним ступенем адаптивності поведінкових, когнітивних і емоційних реакцій на невдачі - «орієнтація на оволодіння майстерністю» і «патерн безпорадності».

Ефективний патерн, названий «майстерним», складається з реакцій, орієнтованих на способи подолання невдачі - збільшення наполегливості, прагнення до важких завдань, пошуку стратегій вирішення проблеми. «Безпомічний» патерн проявляється в нестачі наполегливості, пасивності, сумнівах в своїх можливостях і в прагненні уникнути ризику.

Отже, виходячи з теорії К. Двек, можна зробити висновок, що узгодженість в уявленнях про самоефективності в різних ситуаціях, тобто узагальненість самоефективності, може пояснюватися тим, що вона залежить від імпліцитних теорій здібностей. Зокрема, висока узагальненість самоефективності (можливість перенесення переконань у власній ефективності, сформованих в одній сфері діяльності, на інші сфери діяльності) буде пов'язана з «теорією збільшення», тобто переконаннями в можливості розвинути, поліпшити свої здібності, і таким мотиваційним патерном, як «орієнтація на оволодіння майстерністю».

Таким чином, вище розглянуті теоретичні концепції (А. Бандури, Дж. Роттера, Б. Вайнера, М. Селигмана, К. Двек), незважаючи на існуючі відмінності, сходяться в тому, що переконаність людей у своїй здатності виконати ту чи іншу дію надає важливий вплив на поведінку.

Когнітивно-афективна теорія У. Мішела має дещо спільне з соціально-когнітивною теорією А. Бандури. Для того щоб знати як буде поводитися людина в певній конкретній ситуації когнітивно-афективна теорія надає кожному індивіду набір особистісних змінних - когнітивно-афективних одиниць[57, 247-253].

Це певні компетентності та саморегуляторні стратегії (що людина може робити та стратегії виконання цих дій), переконання та очікування, цілі та цінності, стратегії кодування інформації та емоційні реакції.

У. Мішел у своїй теорії приділяє велику увагу поняттям очікувань (expectancies) і переконань (beliefs). Він стверджує, що власне виконання дії визначають внутрішні суб'єктивні очікування. У. Мішел виділяє кілька різновидів очікувань:

- 1) поведінкові підсумкові очікування (очікування результату поведінки);
- 2) стимульно-підсумкові очікування (очікування наслідків стимулу);
- 3) очікування самоефективності - очікування, пов'язані з фактичним здійсненням своєї поведінки. Ці різноманітні типи очікувань, описані У. Мішеlem, розвиваються з досвіду, що виникає в різних ситуаціях.

Коли людина опиняється в новій ситуації, його очікування обумовлені минулим досвідом схожих ситуацій або так званими генералізованими очікуваннями, т. е. його переконаннями [58], [59].

Таким чином, на думку У. Мішела, поведінку людини, успішність його діяльності визначають очікування і переконання людини, що відповідає уявленням А. Бандури про вплив самоефективності (очікувань ефективності і очікувань результату) на поведінку і результативність діяльності.

Слід також зазначити, що, як і в теорії соціально-когнітивного навчання А. Бандури, в когнітивно-афективної теорії У. Мішела знаходить своє відображення і ідея очікування самоефективності та очікування результатів. Але У. Мішел, на відміну від А. Бандури, виділяє третю різновид очікувань: стимульно-підсумкові очікування, тобто очікування наслідків стимулу, які А. Бандурою не виділяються, але теж є важливими для розуміння ролі подій у формуванні такої особистісно-когнітивної змінної, як самоефективність.

Ще один тісно пов'язаний з самоефективністю особистісний когнітивний конструкт - є компетентність, яка визначається як внутрішнє прагнення відчувати себе компетентним. Вона була введена Р. Уайтом в його теорії мотивації ефективності.

Сила, яка детермінує прагнення до компетентності є «мотивація ефективністю» [64]. Р. Уайт переконує в тому, що для того щоб зрозуміти великий набір різних видів людської поведінки, конструкти « прагнення до компетентності» та «мотивація ефективністю» є найбільш продуктивними.

Самоефективності за своїм змістом багато в чому схожа з поняттям «життєстійкість» (hardiness), введеним С. Мадді [32], [56]. Життєстійкість, на думку С. Мадді, відображає розширену ефективність людини і є показником психічного здоров'я. Життєстійкість - це патерн установок і навичок на виживання, які мотивують бажання перетворювати стресогенні події, що відбуваються з особистістю в її можливості, що дозволяють впоратися з дистресом ефективно і завжди в напрямку особистісного зростання [32].

С. Мадді визначає життєстійкість не як особистісну якість, а як систему установок або переконань, що в певній мірі піддаються формуванню і розвитку - установки на «залученість» (участь у власному житті) на противагу відчуженню та ізоляції, установки на «контроль» за подіями в противагу почуттю безсилля та установки на прийняття виклику і ризику (готовність суб'єкта приймати нові та незвичайні обставини і активно справлятися з ними) на противагу прагненню до безпеки і мінімізації напруг [56].

Конструкт впевненості в собі, широко досліджувався в психології, також споріднений поняттю самоефективності. В. Г. Ромек визначає впевненість в собі як «позитивну суб'єктивну оцінку індивідом власних навичок і здібностей як достатніх для досягнення значимих для нього цілей і задоволення його потреб».

Таким чином, в своєму визначенні В. Г. Ромек об'єднує наявність поведінкових навичок та їх когнітивно-емоційну оцінку на основі суб'єктивно важливих для людини цілей і потреб [44].

Отже, схожість самоефективності і впевненості в собі полягає в тому, що обидва конструкту описують уявлення індивіда про свої здібності, проте самоефективність є тільки когнітивним конструктом, а у впевненості в собі є емоційним аспектом.

Соціально-когнітивний підхід в психології, який пояснював би поведінку і психіку за допомогою аналізу свідомості суб'єкта і взаємовпливу особистості та середовища, і запропонована в його рамках концепція самоефективності А. Бандури в основних своїх положеннях співвідноситься також з діяльнісно-смысловим підходом Д. А. Леонтьєва, що розроблений у вітчизняній психології.

На думку Д. А. Леонтьєва, важливим в регулюванні поведінки людини є таке поняття, як особистісний потенціал [30], [29].

Особистісний потенціал визначається Д. А. Леонтьєвим як інтегральна системна характеристика індивідуально-психологічних особливостей особистості, що лежить в основі здатності особистості виходити у своїй життєдіяльності з стійких внутрішніх критеріїв і орієнтирів і зберігати стабільність смислових орієнтацій і ефективність діяльності на тлі тиску і змінюваних зовнішніх умов [29].

Поняття особистісного потенціалу тим самим висловлює «особистісне в особистості», характеризує рівень особистісної зрілості; він прямо пов'язаний з успішністю саморегуляції діяльності в її широкому розумінні, а в найбільш розвинених формах виявляється у феномені самодетермінації - здійсненні діяльності у відносній свободі від заданих умов цієї діяльності, як зовнішніх, так і внутрішніх, подолання особистістю заданих обставин і в кінцевому рахунку - самої себе [30].

Таким чином, особистісний потенціал можна вважати універсальною характеристикою системної організації особистості, що включає в себе психологічне здоров'я, зрілість і успішність діяльності суб'єкта. Отже, в рамках даного підходу самоефективність є однією зі складових особистісного потенціалу.

Слід також підкреслити, що діяльнісно-смисловий підхід Д. А. Леонтьєва можна вважати більш широким пояснювальним принципом дії такого когнітивного конструкту, як самоефективність, так як в ньому розглядається не тільки активність суб'єкта і свідомий характер психологічних знарядь, а й системність психіки – залежність діяльності та поведінки від свідомості і особистості суб'єкта.

Згідно підходу А. Адлера виокремлюється мотив ефективності, що підштовхує людину подолати почуття неадекватності та неповноцінності, схилиючи її до спроб стати компетентним [7]. Власне «ефективність» (лат. *efficientia*) розуміється як досягнення певних результатів з мінімально можливими витратами або отримання максимально можливого обсягу

продукції з даної кількості ресурсів [7]. Тобто самоефективність, як особистісна властивість, містить не стільки кількісний аспект, скільки якісний (яким чином, з якою результативністю). Поняття самоефективності збігається з визначенням відчуття компетентності Е. Еріксона. Він відмічає, що саме четверта психосоціальна стадія розвитку (навчальні досягнення та спілкування з однолітками) сприяє подальшому успіху дитини у житті [19].

Самоефективність особистості (англ. self-efficacy of personality) у зарубіжній літературі характеризується переважно як самоефективність, що сприймається – це оцінка людиною своєї здатності зробити будь-які дії у визначених умовах. Особливої уваги заслуговують два елементи цього визначення. По-перше, самоефективність, що сприймається, визначається контекстуально, тобто у відношенні до конкретної задачі, що стоїть перед людиною. Це визначення має велике значення для психологічної оцінки. Більшість дослідників розробляють не узагальнені психологічні методики, а шкали самоефективності, призначені для вимірювання самооцінки в конкретних сферах функціонування.

Як особистісне утворення, самоефективність регулює поведінку людини не лише в тих ситуаціях, у яких сформувалася, а й може бути перенесена на інші ситуації і сфери діяльності. В особи, в якій сформовано певний рівень самоефективності, мають бути основні складники ціннісного досвіду: досвід успішної діяльності і досягнень, досвід рефлексії власних здібностей і усвідомлення можливості їх розвитку, певний рівень домагань, що базується на результатах цієї рефлексії. Вся сукупність цих психологічних утворень відповідає означенню особистісних цінностей як «сформованих у процесі вирішення життєвих задач і закріплених у ціннісному досвіді людини, уявлень про власні та етичні засоби задоволення базових особистісних потреб (визнання та цінування, пізнання, розвитку, суб'єктивності, підтримання самоідентичності, творчості, сенсі життя)[26].

У час навчання у вищому навчальному закладі позитивно впливати на розкриття творчих та індивідуальних можливостей студента, формування

професійних та особистісних якостей, позитивній Я- концепції може висока самоефективність.

На різні сфери діяльності студента буде впливати рівень особистісної самоефективності. Може виявитися, що студенти, які мають високі оцінки, ставлять перед собою високі цілі, часто досягають успіху, мають краще фізичне та психічне здоров'я мають високий рівень самоефективності [20]. Проте переоцінена самоефективність (сильно завищена, має розбіжності з реальністю) має негативний вплив. Р. Стенберг вважає, що люди які мають надмірну впевненість в собі не можуть розпізнати момент, коли потрібно визнати свою помилку, або коли потрібно самовдосконалитися. В результаті це заважає їх прогресу та він відбувається набагато повільніше, ніж міг би [20].

Що ж низької самоефективності то вона може сформувати уявлення у студента, що він не зможе ефективно вирішити поставлені задачі, адже буде концентруватися на власних думках та сумнівах [20].

М. Гайдар вказує нам на те, що самоефективність не можна порівнювати з нашими очікуваннями відносно наших результатів чи дій. На думку автора самоефективність виступає як переконання людини в тому, що вона може виконати певні конкретні дії, в той час, як уявлення про результат відносяться до того, що вона думає про наслідки своїх дій. Рівень самоефективності може змінюватися від ситуації, від умінь, які необхідні для тої чи іншої діяльності, від того чи присутні або відсутні певні люди, від здатності скоріше потерпіти невдачу, аніж досягти успіху, від фізичного стану, в особливості коли ми тривожні, втомлені, відчуваємо апатію чи пригніченість [25].

Варто зазначити, що науковці, в основному, приділяють увагу вивченню проблеми загальної самоефективності, яка поділяється на два види відповідно до сфер людської активності, зокрема, самоефективність у діяльності та у спілкуванні. Самоефективність у діяльності – це переконаність людини в тому, що власні компетенції та досвід, набуті раніше в конкретному виді діяльності, вона може застосувати в аналогічній діяльності у майбутньому і зможе домогтися у ній успіху. Самоефективність у спілкуванні – це самооцінка і уявлення людини про її комунікативну компетентність у поєднанні з

впевненістю, що власні компетенції вона успішно зуміє застосувати в ситуації взаємодії з оточуючими [43].

Вчені наголошують, що самоефективність діє на установки та діяльність особистості, її психологічне благополуччя і є гарантом успіху у навчально-науковій діяльності, а, отже, сприяє підвищенню її готовності до майбутньої професії. З підвищенням впевненості у своїй успішності, суб'єкт прагне докласти більше зусиль у досягнення результату, а, отже, ще зміцнити самоефективність [10].

На формування і розвиток самоефективності впливають такі фактори:

- Особистий досвід досягнень, тобто власний досвід успіхів і невдач в спробі досягти бажаних результатів.

- Досвід інших людей, коли існує невизначеність щодо власних здібностей при відсутності необхідного досвіду або даних для вирішення завдання.

- Вербальні переконання. Самоефективність може змінюватися під впливом вербального впливу, спроб переконати людину в тому, що вона має здібності, необхідні для досягнення мети.

- Емоційні та фізіологічні реакції дають інформацію людині про слабкі і сильні сторони власної особистості.

Отже, як бачимо, на розвиток рівня самоефективності впливає багато факторів. Відповідно, від рівня розвитку самоефективності студента буде залежати розвиток його особистісних характеристик, рівня мотивації, успішності в навчанні та професійній діяльності.

1.3. Вплив акцентуацій характеру на рівень самоефективності студентів

Самоефективність як особистісне якість забезпечує саморегуляцію цілеспрямованої активності за рахунок формування суджень про свою здатність успішно діяти в конкретних ситуаціях. При цьому суб'єктивні уявлення про здатність успішно діяти мають оціночний характер і виступають в якості механізму регуляції дій, спрямованих на досягнення певних цілей.

Численні дослідження показують, що люди, які володіють низьким рівнем самоефективності певним чином:

- схильні сприймати складні завдання як особисті погрози і ухилятися від їх вирішення;
- мають низький рівень домагань і низьку прихильність тим цілям, які вони вибирають;
- концентрують свою увагу не на визначенні способів вирішення задач, а на самооцінці;
- поглинені думками про власні недоліки або про перешкоди на своєму шляху і негативні наслідки своєї активності;
- приписують причини невдачі нестачі здібностей;
- знижують свої зусилля або швидко відмовляються від подальшого виконання завдання при виникненні труднощів;
- повільно відновлюють своє почуття ефективності після невдач або зниження успішності;
- схильні до стану стресу і депресії.

На противагу їм люди з високим рівнем самоефективності:

- розглядають складні завдання як можливість продемонструвати свої здібності;
- ставлять перед собою високі і відповідальні цілі і демонструють високу наполегливість у їх досягненні;
- концентрують свою увагу на аспектах, пов'язаних з вирішенням завдання, що дозволяє їм ефективно з нею справлятися;
- приписують причини невдачі нестачі зусиль або нестачі знань і умінь, який можна заповнити;
- збільшують зусилля при виникненні труднощів;
- швидко відновлюють своє почуття ефективності після невдач або зниження успішності;
- проявляють низьку схильність до стресу і депресій [7].

Не можемо не відмітити, що характеристики високого і низького рівнів самоефективності особистості пов'язані із її особистими рисами характеру та

особливостями. Отже, можемо припустити, що на рівень високої чи низької самоефективності студента, його рівня навчання, мотиваційну та пізнавальну сфери, буде впливати особливості його типу акцентуації характеру.

За даними Дж. Капрари і Д. Сервон, взаємозв'язок самоефективності і досягнень у професійній діяльності була встановлена Стайковичем і Лутанса. При цьому, як підкреслюють Стайкович і Лутанса, виявлені зв'язки між самоефективністю і поведінкою відрізняються значною стійкістю, а прогностична сила самоефективності при оцінці успішності виконання завдань значно вище, ніж прогностична сила особистісних рис [19].

У нинішньому суспільстві і в масовій свідомості людей все більше зміцнюється образ соціально успішної людини, що займає активну життєву позицію, впевнена у власних силах, орієнтована на досягнення і вирішення поставлених перед ним завдань. При цьому професійне зростання розглядається як невід'ємна частина соціальної успішності.

Усі сучасні стандарти нинішнього суспільства, бажання бути успішним як у професійній сфері, так і в будь-якій іншій, змушують постійно знаходитись в умовах конкуренції. Це особливо притаманно для людей юнацького віку. Такі умови ще більше сприяють загостренню рис характеру особистості, що, в свою чергу, буде впливати на рівень самоефективності.

Розробка проблеми самоефективності актуальна сьогодні, як ніколи, оскільки суспільству потрібні кваліфіковані професіонали в усіх сферах діяльності, а також вискоефективні люди, здатні правильно оцінити і результати своєї діяльності (в тому числі професійної), і власні можливості. Суб'єктивне ставлення до виконуваної діяльності реалізується в спрямованості людини до внутрішніх резервів, потенціалом розвитку, можливостям вибору засобів дій і побудови певної стратегії діяльності, поведінки, життя в цілому. А це, в кінцевому рахунку, визначається самоефективністю особистості[50].

Самоефективність не виключає втручання емоційного фактору, а, як і всі функції, знаходиться під його втручанням, безпосередньо або опосередковано. Емоційна саморегуляція є однією з форм психічної саморегуляції. Психічна саморегуляція – це здатність людини свідомо і цілеспрямовано керувати

початково-мимовільними функціями організму і психіки. Ця здатність набувається в процесі виконання спеціальних вправ, які стимулюють прояв найбільш повної реалізації потенційних можливостей особистості.

Характер емоційного ставлення до завдання впливає на поведінку, результативність дій людини. Б. Леві приводить результати експерименту, у якому підтверджується думка про те, що маніпуляції з самоефективністю здатні впливати на поведінку людини.

Емоційна саморегуляція є одним з найважливіших компонентів функціонування людини, у тому числі й реалізації нею самоефективної поведінки. Подібно до того, як здатність до саморегуляції поведінки С. Д. Максименко називає істотною ознакою особистості [26], так і здатність до емоційної саморегуляції ми вважаємо сутнісною характеристикою самоефективності особистості.

За допомогою емоційної саморегуляції самоефективна особистість здатна у необхідний момент мобілізуватися оптимальним чином, знизити гостроту емоційних станів, бути терпимою до ситуацій, які є для неї новими, складними або ж нерозв'язними (джерела і толерантності до невизначеності).

Варто зазначити, що здатність до емоційної саморегуляції, певною мірою, буде залежати від типу акцентуації характеру особистості і впливатиме на рівень її вираження.

Отже, можемо припустити, що певні типи акцентуації характеру будуть впливати на формування низького рівня самоефективності особистості, оді як інші, навпаки, сприятимуть високому рівню самоефективності особистості.

Висновки до першого розділу

Теоретичний аналіз самоефективності вказує на те, що неоднозначна представленість цього поняття у літературних джерелах ускладнює процес визначення самоефективності особистості. Самоефективність особистості розглядається або у якості результату певних дій, або – процесу аналізу діяльності, або – когнітивного механізму, що призводить до здійснення мети, або як впевненість у власних можливостях. Отже, вважаємо, що

самоєфективність доцільно розглядати як психологічну властивість, яка безпосередньо впливає на поведінку особистості та її наміри бути рішучим на шляху досягнення мети.

Спираючись на визначення самоєфективності А. Бандурою, доцільно доповнити розуміння самоєфективності в аспекті «економії життєвої енергії». Таким чином, під самоєфективністю ми розуміємо впевненість у здатності досягнення оптимального результату (досягнення мети з найменшими витратами), заснована на досвіді подолання труднощів, перш за все, в особистісно значущій ситуації. Самоєфективність розглядається нами як здатність до досягнення певних результатів з мінімально можливими витратами або отримання максимально можливого результату з даної кількості ресурсів.

В психологічній літературі акцентуації характеру визначаються як дисгармонійність розвитку особистості, що виявляються в окремих рисах та зумовлюють підвищену уразливість особистості стосовно певних дій, ускладнюючи її адаптацію до повсякденних ситуацій.

Досі не існує однозначної думки в науковому світі стосовно впливу акцентуацій характеру на формування та соціальну адаптацію особистості. Одні вчені однозначно заявляють про їх негативний вплив на ці процеси та називають одним з основних факторів виникнення девіантної поведінки, інші ж емпірично доводять, що деякі види акцентуацій навіть сприяють більш вдалій соціальній адаптації та самореалізації молоді. Визначальним фактором психологи вважають наявність конкретного типу акцентуації. Такі типи як неврівноважений, застрягаючий, дистимний надає суттєвого негативного впливу на формування особистості і її соціальну адаптацію. Такі типи акцентуації характеру можуть впливати і на формування рівня самоєфективності особистості. Загалом, можемо припустити, що певні акцентуації можуть впливати на формування високого рівня самоєфективності, тоді, як деякі із них, навпаки, сприятимуть низькому рівню розвитку самоєфективності.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ НА РІВЕНЬ САМОЕФЕКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

2.1. Організація емпіричного дослідження

Дослідження проводилось з метою дослідження впливу акцентуацій характеру на рівень самоефективності студентів. Для дослідження було обрано студентів КНУ імені Тараса Шевченка. До дослідження було залучено 100 респондентів віком від 18 до 20 років. 84% респондентів – дівчата, 16% респондентів – хлопці.

Дослідження проводилось у кілька етапів. На першому етапі було здійснено теоретичний аналіз літератури з даної теми. Другий етап полягав у здійсненні відбору психодіагностичного інструментарію та проведенні емпіричного дослідження. Даний етап був присвячений емпіричному вивченню особливостей впливу акцентуації характеру на рівень самоефективності студентів. На третьому етапі здійснювався кількісний та якісний аналіз

отриманих даних за допомогою методів математичної статистики. На четвертому етапі здійснювалась інтерпретація отриманих результатів та формування загальних висновків.

Для проведення емпіричного дослідження було використано батарею валідних та надійних методик, що спрямовані на дослідження впливу акцентуацій характеру на рівень самоефективності студентів:

1. Методика визначення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека.
2. Шкала загальної самоефективності особистості Шварцера.
3. Методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса.
4. Методика оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина).

Нижче представлена операціональна модель дослідження:

Явище, яке досліджується	Методика дослідження
1.Акцентуації характеру.	Методика визначення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека.
2.Рівень самоефективності.	Шкала загальної самоефективності особистості Шварцера.
3.Спрямованість особистості.	Методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса.
4.Комунікативні та організаційні схильності.	Методика оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина).

Рис.1.1 Операціональна модель дослідження

Обґрунтування методик дослідження

Методика визначення акцентуацій характеру Леонгарда- Шмішека

Методика спрямована на визначення акцентуацій характеру Леонгарда-Шмішека. Г.Шмішеком був розроблений особистісний опитувальник, призначений для виявлення типу акцентуації, створений на концепції К. Леонгарда і вперше виданий в 1970 році. З його допомогою можна виявити наступні типи акцентуації :

1. Гіпертивний;
2. Збудливий;
3. Емотивний;

4. Дистимічний;
5. Невротичний (тривожний);
6. Інтроективний (афективно – екзальтованою);
7. Циклотимічний;
8. Застягаючий;
9. Педантичний;
10. Демонстративний.

Досить давно відомий опитувальник Г. Шмішека в СНД. Його використовують для психодіагностичних досліджень. Але він не набув признання за кордоном, там його вважають не ефективним.

Опитувальник складається з 88 питань та 10 шкал, що відповідають певним типам акцентуацій характеру. Перша шкала вказує на особистість з високою життєвою активністю, друга шкала вказує на збудливий тип акцентуації. Третя шкала показує глибину емоційного життя досліджуваного. Четверта вказує на схильність до педантизму. П'ята шкала показує підвищену тривожність. Шоста виявляє тенденцію до перепадів настрою, сьома шкала показує демонстративну поведінку досліджуваного, восьма – про неврівноваженість поведінки. Дев'ята вказує на рівень стомленості, десята показує силу і вираженість емоційної реакції.

Вказані 10 типів акцентуацій розділені на 2 групи :

1. Акцентуації характеру (демонстративний, педантичний, застрягаючий, збудливий).
2. Акцентуації темпераменту (гіпертивний, дистимічний, тривожний, циклотимічний, афективний, емотивний).

Опитувальник використовується як індивідуально так і груповій роботі. Найкраще його застосовувати в групі, кожен досліджуваний має мати перед собою лист із запитаннями опитувальника та лист для відповідей. Час для відповідей є необмежений.

Опитувальник може використовуватися для діагностики при психологічній консультації та для профвідбору, профорієнтації[37].

Шкала загальної самоефективності особистості Шварцера.

Методика застосовується для вивчення самоефективності – впевненості (переконань) людини щодо її потенційної здатності організувати та здійснити власну діяльність, необхідну для досягнення певної мети. Також самоефективність розуміється і як продуктивний процес інтеграції когнітивних, соціальних та поведінкових компонентів задля здійснення оптимальної стратегії в різноманітних ситуаціях.

Шкала самоефективності складається з 10-ти тверджень, які респонденту пропонується співвіднести з ефективністю своєї діяльності. Позначення респондентом клітини “абсолютно невірно” дає 1 бал; “скоріш невірно” дає 2 бали; “скоріш вірно” – 3 бали; “абсолютно вірно” – 4 бали. Отримання підсумкового результату здійснюється шляхом складання балів за всіма 10-ма твердженнями[39].

Методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса.

Щоб визначити особистісну спрямованість використовується орієнтаційна анкета, яку запровадив Б. Басс в 1967 році.

Орієнтаційна анкета має такий склад : 27 питань – стверджень, які мають три варіанта відповіді, що вказують на три основні спрямованості особистості. Досліджуваний обирає один варіант, який найкраще підходить для нього та один варіант, який зовсім не характеризує його. Варіант, який найбільше характеризує отримує 2 бали, варіант, який найменше характеризує отримує 0 балів, варіант, який не обрали – 1 бал. Набрані бали за усіма 27 питаннями підсумовуються, для кожного виду спрямованості окремо..

За допомогою методики визначаються такі види спрямованості особистості: спрямованість на себе (Я) – орієнтація на пряме винагородження та задоволення, агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва, тривога, інтровертованість, роздратованість, прагнення до влади.

Спрямованість на спілкування (С) – прагнення передусім підтримувати стосунки з людьми, орієнтація на спільну діяльність (не обов'язково для виконання справи, а заради самого спілкування), орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в емоційних стосунках з людьми.

Спрямованість на справу, діло (Д) – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділове співробітництво, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, корисну для досягнення загальної мети[37].

Методика оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина).

Методика спрямована на визначення комунікативних та організаторських схильностей, на виявлення можливостей особистості в розвитку її організаторських та комунікативних здібностей.

Методика вказує на наявний рівень розвитку комунікативних та організаторських схильностей в даний період розвитку особистості, рівень в інший період може змінитися. Наприклад, якщо виявлений низький рівень розвитку комунікативних та організаційних схильностей, то можна провести корекційно роботу та підвищити свій рівень. Для цього потребується позитивна мотивація, певні умови, цілеспрямованість.

Методика теж може використовуватися як профорієнтаційна. Високі показники вказують, що можна обрати соціально-гуманітарний, педагогічний, політичний, управлінський, військовий напрями діяльності.

Коли результати низькі потрібно з уважністю ставитися до вибору професії, враховуючи результати.

Методика містить 40 питань, на які потрібно відповісти так чи ні. Час для виконання 10-15 хвилин. В подальшому бали враховуються для кожної з схильностей.

Методи математичної статистики є важливим та невід'ємним компонентом ефективного проведення психологічного дослідження, оскільки надає можливість порівняти показники двох груп та виявити статистично значущі відмінності чи їх відсутність, а також вивчати залежність середнього значення будь-якої величини від варіацій іншої величини або декількох величин.

В даному емпіричному дослідженні використовувалися такі методи математичної статистики:

- критерій Колмагорова-Смірнова. Мета: визначення типу розподілу змінних. За допомогою непараметричного критерію Колмагорова-Смірнова був виявлений нормальний та відхилений від норми тип розподілу даних[34]. Таблиця виявлення нормального та ненормального розподілу за допомогою критерію Колмагорова-Смірнова подана у додатку Б.;

- критерій Спірмена. Дозволяє визначити силу і направленість кореляційного зв'язку між двома ознаками[34];

- T- критерій Стьюдента. Мета: встановлення відмінностей між групами (для нормального розподілу) [34];

- непараметричний критерій Мана-Уїтні. Мета: встановлення різниці між групами за умови значущого відхилення від нормального розподілу[37];

- критерій Фішера. Мета: знаходження причинно-наслідкових зв'язків між змінними за допомогою множинного регресійного аналізу. Критерій Фішера призначений для співставлення двох вибірок по частоті зустрічаємості об'єкту, що нас цікавить [37].

2.2. Аналіз результатів за методиками: описова статистика

В результаті проведеного емпіричного дослідження були отримані кількісні показники, що відобразили рівні прояву акцентуацій характеру та самоефективності студентів.

Всі отримані показники за обраними методиками були систематизовані у спеціальні таблиці з індивідуальними даними (див. індивідуальні показники Додаток А), щоб можна було зробити математичну обробку, а також дані були занесені до узагальнених таблиць з сумою показників за кожною шкалою кожної методики окремо.

Розглянемо результати, отримані за допомогою методики визначення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека.

Таблиця 2.2.1.

Відсоткове співвідношення респондентів за рівнем вираження акцентуацій характеру студентів

№	Назва шкали	Кількість осіб	%
1	Демонстративний тип	11	11

2	Педантичний тип	8	8
3	Застрагаючий тип	14	14
4	Збудливий тип	8	8
5	Гіпертимічний тип	7	7
6	Дистемічний тип	12	12
7	Тривожний тип	17	17
8	Циклотимічний тип	5	5
9	Екзальтований тип	8	8
10	Емотивний тип	10	10

Отже, за результатами даної таблиці, можна зробити висновки про те, що домінуючим типом акцентуацій характеру є тривожний тип, що виражений у 17% респондентів даної вибірки. Це свідчить про низьку контактність, невпевненість в собі, перемінливі настрої. Особи, зі схильністю до тривожного типу акцентуацій, рідко вступають в конфлікти. Проте вони товариські, самокритичні, сумлінні. Вони відрізняються низькою контактністю, охоче підпорядковуються опіці з боку старших людей. Такі люди мають велике почуття відповідальності, високі моральні та етичні вимоги. Почуття власної неповноцінності вони намагаються замаскувати шляхом самоствердження через ті види діяльності, у які можуть в більшій мірі розкрити свої здатності. Можемо припустити, що сучасний світ може впливати на тенденцію до формування тривожного типу акцентуацій характеру, занадто високі вимоги до дітей з раннього віку та швидкі зміни, які відбуваються навколо.

Достатньо вираженим є і демонстративний тип, що домінує у 11% респондентів даної вибірки. Такі люди характеризуються легкістю у встановленні контактів. Прагнуть до влади, лідерства і похвали. Самовпевнені, мають занадто високі вимоги до оточуючих, здатні провокувати конфлікти. Такі люди здебільшого егоїстичні та лицемірні. Схильні до авантюризму, енергійні та завзяті, завжди вміють показати свої кращі сторони та люблять себе вихвалити. Емоційно лабільні, люблять знаходитись в центрі уваги, прагнуть завжди займати лідерські позиції та не можуть змиритися із тим, що залишаються непоміченими в компанії. Можуть відрізнитися неординарністю вчинків та мислення. Отже, для осіб цього типу акцентуації є характерними схильність до «витіснення» зі свідомості тих оцінок, які є неприємними для образу «Я»; прагнення за будь-яку ціну завжди бути в центрі уваги; завищена

самооцінка, намагання приймати «бажане за дійсне». Можемо спостерігати абсолютно відмінний від тривожного тип адаптації та пристосування до умов життя, де формується неадекватна самооцінка та важливість бути у центрі уваги.

Досить великий відсоток респондентів мають схильність до вираження дистимічного типу акцентуації, а саме 12% досліджуваних даної вибірки. Для цього типу акцентуації є характерною песимістична спрямованість особистості, фіксація на похмурих сторонах життя. Люди цього типу відрізняються серйозністю, навіть пригніченістю настрою, повільністю, слабкістю вольових зусиль. Для них характерне песимістичне ставлення до майбутнього, занижена самооцінка, а також низька контактність, небагатослівність в бесіді, навіть мовчазність. Вони сумлінні, цінують тих, хто з ними дружить і готові їм підкоритися, мають загострене почуття справедливості, а також повільність мислення. Можемо припустити, що домінування даного типу пов'язане із невизначеністю студента в будь-якій сфері його діяльності, в тому числі і в обранні своєї професійної діяльності, що призводить до апатії, зниженню настрою та небажанні розвиватись та дізнаватись щось нове.

Застрагаючий тип акцентуації характеру домінує у 14% респондентів. Це говорить про те, що такі люди часто страждають від уявної несправедливості по відношенню до себе. У зв'язку з цим виявляють настороженість і недовірливість по відношенню до людей, відрізняється мстивістю, довго переживають те, що сталося, не здатні легко відходити від образ. Для них характерна зарозумілість, часто виступають ініціаторами конфліктів. Самовпевнені, сильно розвинене честолюбство часто приводять до наполегливого підтримання своїх інтересів, які вони відстоює з особливою енергійністю. Прагнуть досягти високих показників у будь-якій справі, за яку беруться і проявляють велику наполегливість у досягненні своїх цілей. Основною рисою є схильність до афектів (правдолюбство, образливість, ревності, підозрілість), інертність в прояві афектів, в мисленні, в моториці. Можемо припустити, що даний тип може досягати високих результатів у навчанні, але важко переживають критику стосовно їх дій та вчинків.

Для наочного простеження результатів зображено графік 2.2.1.

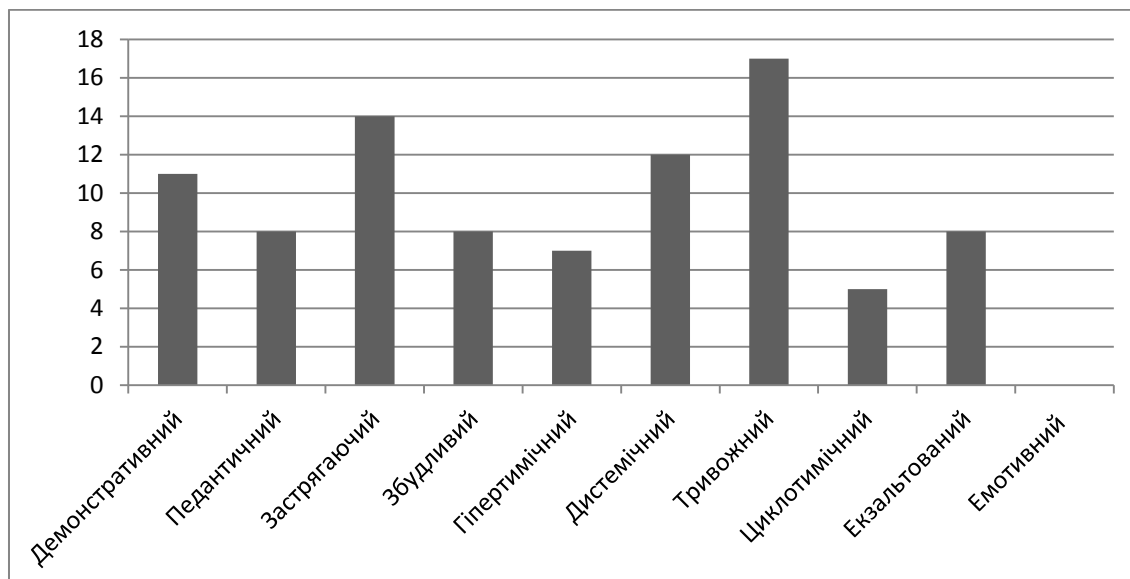

Рис. 2.2.1. Графік розподілу досліджуваних за методикою визначення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека.

Отже, за результатами, що відображені у графіку, можна зробити висновок про те, що найбільш вираженим є тривожний тип акцентуації характеру, що такі студенти невпевнені у собі, рідко створюють нові контакти та заводять друзів, не схильні до прояву себе у великих компаніях. Можемо припустити, що такі особам важко самовиражатися, знаходити свою справу та місце у професійній діяльності.

Також, достатньо вираженим, є застрягаючий тип, що характеризує людей як таких, що недовірливо відносяться до світу та всього, що відбувається навколо, схильні до довгих образ. Часто вірять у те, чого насправді немає, у свої вигадані фантазії. Можемо припустити, що таким студентам важко товаришувати та змінювати коло спілкування, вони не схильні до прояву лідерських якостей.

Найменш вираженими, у даної групи респондентів, є такі типи акцентуацій характеру як гіпертимічний, що характеризується підвищеним настроєм, життєрадісністю, активністю, схильні не доводити почате до кінця та циклотимічний, що характеризується постійним перепадом настрою від негативного до позитивного.

Розглянемо результати, отримані за допомогою шкали загальної самоефективності особистості Шварцера

Таблиця 2.2.2.

Відсоткове співвідношення респондентів за рівнем вираження самоефективності студентів

№	Назва шкали	Кількість осіб	%
1	Висока	27	27
2	Вище середнього	22	22
3	Середня	17	17
4	Нижче середнього	14	14
5	Низька	20	20

Отже, за результатами, що відображені у таблиці, можна зробити висновок про те, що домінуючим є високий рівень самоефективності у студентів даної вибірки (27% досліджуваних), та досить великий відсоток, а саме 22% респондентів даної вибірки, мають рівень вище середнього. Такі показники свідчать про те, що людина, яка усвідомила власну ефективність, загалом докладє більше зусиль для вирішення складних завдань, ніж та, що має сумніви у своїх можливостях. Люди з високою самоефективністю розглядають складні проблеми, як завдання, які обов'язково будуть вирішені; виявляють глибокий інтерес до діяльності, що виконують; відчують прихильність до певних інтересів та справ; швидше поправляються від невдач і розчарувань. Висока ефективність сприяє тому, що навіть дуже складні проблеми можуть сприйматися особистістю, як цікаві і престижні виклики, що дають змогу перевірити і підтвердити власні здібності, майстерність, вольові якості тощо. Оцінка ситуації з позиції високої ефективності оптимально мобілізує розумові та фізичні можливості людини. Можемо припустити, що студенти, з високим рівнем самоефективності, мають високі показники у навчанні та досягають поставлених цілей. Можемо припускати, що такі студенти задоволені власним вибором професії та отримують задоволення у процесі її отримання.

Низькі показники самоефективності мають 20% респондентів даної вибірки. Це свідчить про те, що такі люди намагаються ухилятися від вирішення складних завдань; впевнені, що вони виходять за межі їхніх

можливостей; концентруються на власних недоліках та минулих невдачах; швидко втрачають впевненість у собі і своїх здібностях. Можемо припустити, що такі студенти мають низькі показники успішності у навчанні, не схильні до прояву ініціативи та не обирають лідерські позиції у колективі.

Для наочного представлення результатів зображено графік 2.2.2.

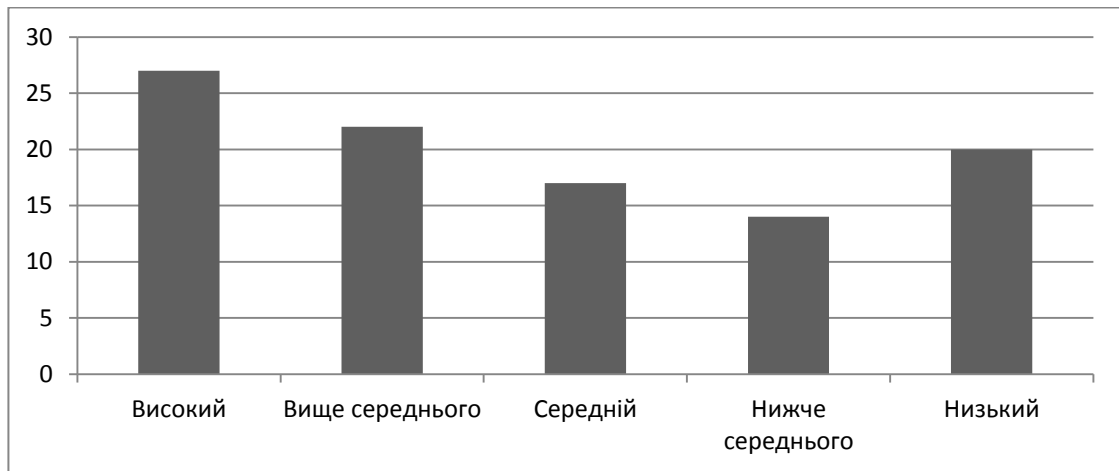

Рис.2.2.2. Графік розподілу досліджуваних за шкалою загальної самоофективності особистості Шварцера.

Отже, за результатами, що відображені у графіку, можна зробити висновок про те, що домінуючими у даній вибірці респондентів є показники високого та вище середнього рівнів самоофективності, що свідчить про здатність доводити справи до кінця, зацікавленість у власній діяльності, швидкість реагування в будь-яких ситуаціях, прояв інтересу до того, що відбувається навколо. Не бояться складних завдань та з легкістю беруться за їх виконання. Такі студенти можуть досягати високих успіхів не тільки у навчанні, але і у професійній діяльності. Можемо припустити, що на даний момент часу, студенти задоволені обраним видом діяльності та бачать у цьому перспективу та розвиток.

Менш вираженими є низькі показники та показники нижче середнього рівня самоофективності у даній вибірці респондентів. Такі показники можуть свідчити про те, що такі студенти не віднайшли себе в обраній професійній діяльності і переслідують інші цілі у навчанні, а не оволодіння даною професією.

Розглянемо результати, отримані за допомогою методики діагностики спрямованості особистості Б. Басса.

Відсоткове співвідношення респондентів за типом спрямованості
студентів

№	Назва шкали	Кількість осіб	%
1	Спрямованість на себе (Я)	38	44
2	Спрямованість на спілкування (С)	18	18
3	Спрямованість на справу, діло (Д)	44	38

Отже, за результатами, що відображені у таблиці, можна зробити висновок про те, що найбільший відсоток (44% досліджуваних) мають спрямованість на справу, що свідчить про те, що такі люди зацікавлені справою, якою займаються, націлені на гарний результат та докладають багато зусиль для його досягнення. Мають власну думку та завжди її відстоюють. Намагаються виконати свої доручення найкращим способом, легко досягають поставленої мети.

Можемо припустити, що такі студенти успішні у своїй діяльності, із цікавістю виконують поставлені завдання, мають високі показники успішності та задоволені професією, яку обрали, бачать у ній перспективу.

38% респондентів даної вибірки мають спрямованість на себе, що характеризує їх як таких, що орієнтуються на пряму винагороду та враховують лише власні інтереси. Можуть проявляти агресивність в процесі досягнення цілі та відстоюванні власних інтересів. Прагнуть до статусності та власності, схильні до суперництва, дратівливі, тривожні та інтровертовані.

Можемо припустити, що студенти зі спрямованістю на себе переслідують цілі заволідати лідерськими позиціями у групі, можуть мати неадекватну самооцінку, що впливатиме на їх здатність встановлювати дружелюбні стосунки з оточуючими.

Спрямованість на спілкування переважає у 18% досліджуваних даної групи. Це свідчить про те, що такі люди прагнуть, за будь-яких умов, підтримувати відносини з людьми, орієнтуються на спільну діяльність, вміють працювати у групі та підтримувати групові процеси. Але, вони можуть бути надто залежними від думки групи, потребують соціального схвалення, можуть жертвувати власними інтересами заради інтересів групи.

Для наочного представлення результатів зображено графік 2.2.3.

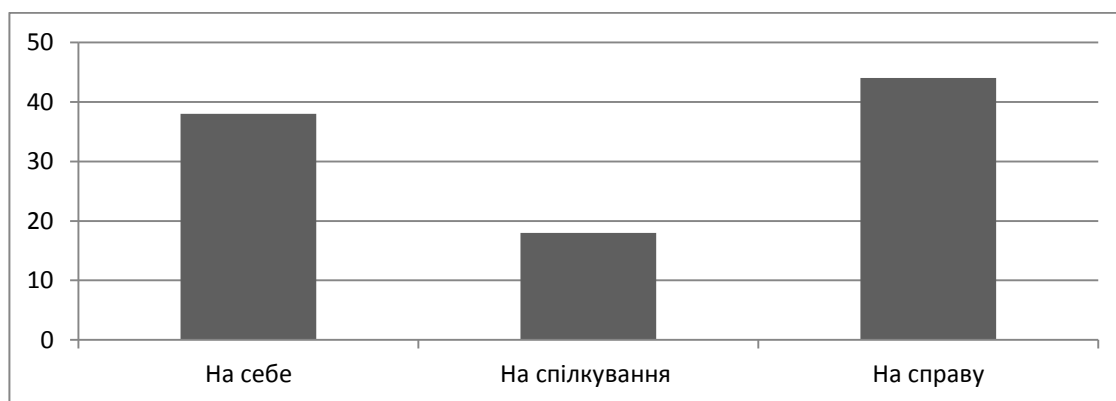

Рис. 2.2.2. Графік розподілу досліджуваних за методикою діагностики спрямованості особистості Б. Басса.

Отже, за результатами, що відображені у таблиці, можна зробити висновок про те, що переважаючою є спрямованість на справу, що свідчить про зацікавленість студентів у тій діяльності, яку вони обрали. Такі особистості докладають максимум зусиль для досягнення поставлених цілей та завдань. Можемо припустити, що такі студенти мають високі показники успішності і сумлінні у виконанні завдань.

Менший відсоток респондентів мають спрямованість на себе, що характеризує їх як егоїстичних, зацікавлені у винагороді та похвалі. Таким особистостям важко товаришувати та встановлювати тісні контакти. Мають сильні лідерські якості та проявляють їх за будь-яких обставин.

Розглянемо результати, отримані за допомогою методики оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина).

Таблиця 2.2.4.

Відсоткове співвідношення респондентів за рівнем комунікативних та організаторських схильностей студентів

№	Шкала	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
		К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
1	Комунікативні схильності	23	23	56	56	21	21
2	Організаторські схильності	40	40	34	34	26	26

Отже, за результатами, що відображені у таблиці, можна зробити висновки про те, що найбільш вираженим є середній рівень комунікативних схильностей (56% респондентів). Такі особистості прагнуть до контактів з людьми, відстоюють своє, однак потенціал їх схильностей не відрізняється високою стійкістю. Потрібно вчитись розвивати і підтримувати в собі схильність до спілкування. Такі особистості схильні до замкнутості у собі і більше чекають ініціативи від інших, ніж проявляють її самі.

23% респондентів мають високий рівень комунікативних схильностей, що свідчить про те, що у таких людей сформована потреба в комунікативній і організаторській діяльності. Вони швидко орієнтуються у важких ситуаціях. Невимушено поводять себе у новому колективі. Ініціативні. Приймають самостійні рішення. Відстоюють свою думку і домагаються прийняття своїх рішень. Люблять організовувати ігри, різні заходи. Наполегливі і натхненні у діяльності. Можемо припустити, що такі особистості займають лідерські позиції у групі, люблять брати на себе відповідальність, мають високі показники успішності.

Домінуючим є високий рівень і організаторських здібностей, що переважає у 40% респондентів, що ще раз підтверджує те, що студенти даної вибірки ініціативні, здатні обирати керуючі посади, люблять займати лідерські позиції та знаходитись в центрі уваги. Не губляться у нових обставинах, швидко знаходять друзів, прагнуть розширити коло своїх знайомих, допомагають близьким і друзям, проявляють ініціативу в спілкуванні, здатні приймати рішення в складних, нестандартних ситуаціях. Можемо припустити, що такі особистості можуть бути не лише неформальними лідерами, але і обраними групою, що свідчить про їх дружелюбність та вміння налагоджувати контакт з оточуючими.

Для наочного представлення результатів зобразимо графік 2.2.4.

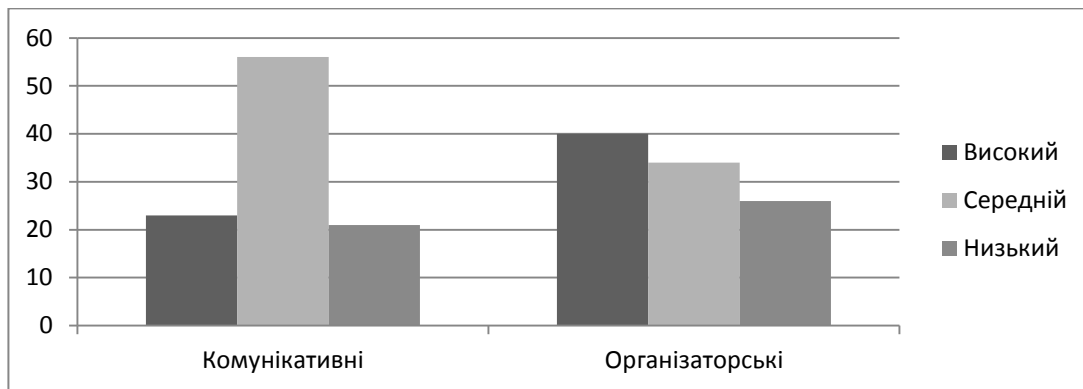

Рис.2.2.4. Графік розподілу досліджуваних за методикою оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина).

Отже, за результатами, що відображені у графіку, можна зробити висновок про те, що комунікативні здібності, у даної групи респондентів, виражені на середньому рівні, тоді як показники високого та низького рівня є менш вираженими. Це свідчить про те, що більшість студентів схильні до прояву ініціативи у спілкуванні, здатні до побудови комунікації з іншими. Є сформована потреба у спілкуванні, яку потрібно підтримувати та розвивати.

Організаторські здібності найбільше виражені на високому рівні, що свідчить про лідерські якості особистості, бажанні займати керівні посади та бути поміченими іншими. Такі особистості знають як вести за собою команду та як її організувати. Вони часто стають формальними лідерами групи.

2.3. Аналіз взаємозв'язків акцентуацій характеру та самоефективності студентів

У даному дослідженні використовувався кореляційний критерій Спірмена, оскільки розподіл даних відмінний від нормального, що дає змогу визначити силу і направленість кореляційного зв'язку між двома ознаками. За допомогою критерію Спірмена були виявлені кореляційні зв'язки між шкалами методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека та шкалою загальної самоефективності особистості Шварцера, шкалами методики діагностики спрямованості особистості Б. Басса та шкалами методики оцінки комунікативних та організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина).

Розглянемо кореляційні зв'язки між шкалою «педантичний тип» та шкалами самоефективності та комунікативні схильності.

Таблиця 2.3.1.

Значущі кореляції між шкалою «педантичний тип» (методика Л. Шмішека) та шкалою самоефективності (методика Шварцера) та комунікативні схильності (методика В. В. Синявського і Б. О. Федоришина)

Педантичний тип	Параметри	Самоефективність	Комунікативні схильності
	Коефіцієнт кореляції	,206	-,259
	Рівень значущості	,040	,009
	Вибірка	100	100

Отже, з даної таблиці можна зробити висновки про те, що між педантичним типом акцентуації характеру та самоефективністю існує прямий кореляційний зв'язок на рівні значущості 0,05. Це може свідчити про те, що студенти, що схильні до прояву педантичного типу акцентуації характеру направляють свою пунктуальність, акуратність, схильність слідувати чіткому плану на розвиток своєї самоефективності. Постійні самоперевірки виконаних дій та орієнтація на високу якість своєї роботи дозволяє їм досягати високих успіхів у навчанні, бути старанними та відповідальними. Високі показники ригідності сприяють тому, що людина концентрується на діях, які виконує, що дозволяє їм якісно справлятися із завданнями. Неквапливість та любов до порядку дозволяють їм концентруватися на власних цілях та бажаннях, що сприятиме гармонізації особистості та проявляти глибокий інтерес до власної діяльності.

Також, було встановлено, що існує обернений кореляційний зв'язок між педантичним типом акцентуації характеру та комунікативними схильностями особистості на рівні значущості 0,01. Отже, можемо припустити, що високі показники прояву педантичного типу сприяють прояву низьких показників комунікативних схильностей. Студентам зі схильністю до педантичного типу акцентуації характеру властиве застрягання та довге переживання негативних ситуацій, вони є важкими на підйом, малоактивними та не ініціативними, що

буде впливати на їх рівень комунікативних схильностей та вмінні будувати комунікативні зв'язки з оточуючими.

Розглянемо кореляційні зв'язки між шкалою «застрягаючий тип» та шкалою «комунікативні схильності»

Таблиця 2.3.2.

Значущі кореляції між шкалою «застрягаючий тип» (методика Л. Шмішека) та шкалою «комунікативні схильності» (методика В. В. Синявського і Б. О. Федоришина)

Застрягаючий тип	Параметри	Комунікативні схильності
	Коефіцієнт кореляції	-,217
	Рівень значущості	,030
	Вибірка	100

Отже, за результатами, що відображені в таблиці, можна зробити висновок про те, що існує обернений кореляційний зв'язок між застрягаючим типом акцентуації характеру та комунікативними схильностями особистості на рівні значущості 0,05. Студенти, що мають схильність до прояву застрягаючого типу акцентуації виявляють помірну товариськість, занудливість, вони часто неговіркі, що впливає на рівень їх комунікативних схильностей. Студенти, з проявом такої акцентуації характеру часто говорять про несправедливе відношення до себе, часто уявні твердження, які не перевіряються та не підтверджуються в суспільстві, проявляють недовірливість до людей, що заважає їм вибудовувати стосунки з оточуючими в тому ж числі, і комунікативні. Часто бувають вразливими та схильні довго переживати образи, мають свої жорсткі установки та правила, які не готовий обговорювати та змінювати, іти на компроміси, що ускладнює процеси побудови комунікативних зв'язків у суспільстві. Отже, можемо припустити, що чим вищими будуть показники застрягаючого типу акцентуації характеру тим меншою буде вірогідність високих показників комунікативних схильностей особистості.

Розглянемо кореляційні зв'язки між шкалою «дистимічний тип» та шкалами самоефективність та спрямованості на справу.

Значущі кореляції між шкалою «дистимічний тип» (методика Л. Шмішека) та шкалами самооефективність (методика Шварцера) та спрямованості на справу (методика Б. Басса)

Дистимічний тип	Параметри	Самооефективність	Спрямованість на справу
	Коефіцієнт кореляції	,239	-,235
	Рівень значущості	,016	,018
	Вибірка	100	100

Отже, за результатами, що відображені в таблиці, можна зробити висновок про те, що існує прямий кореляційний зв'язок між дистимічним типом акцентуації характеру та самооефективністю на рівні значущості 0,05. Можемо припускати, що студенти, які схильні до низької контактності, перебірливості у виборі друзів, песимістичності, замкнутості у собі, сумлінності здатні фокусуватися на власних потребах мати високий рівень самооефективності. Уникаючи конфліктних ситуацій, зайвих соціальних зв'язків та маючи загострене почуття справедливості, такі люди можуть добре орієнтуватися в своїх власних потребах та робити все, для їх задоволення. Ведучи замкнений спосіб життя при цьому вони можуть багато часу приділяти поставленим задачам та виконувати їх за будь-яких умов.

Також, було встановлено, що існує обернений кореляційний зв'язок між дистимічним типом акцентуації та спрямованістю на справу на рівні значущості 0,05. Отже, можемо припустити, що чим більшими будуть прояви песимістичного настою, негативного налаштування на процес діяльності та на життя в цілому, занижена самооцінка, невіра в себе та свої можливості тим нижчою буде у студента спрямованість на справу, які він обрав. Можемо припустити, що сучасний світ користується тенденцією, коли більшість студентів отримують дипломи не задля того, щоб працювати за спеціальністю, тому життєва песимістична позиція може впливати на низький рівень спрямованості студента на справу.

Розглянемо кореляційні зв'язки між шкалою «тривожний тип» та шкалами самооефективність та спрямованості на себе.

Таблиця 2.3.4.

Значущі кореляції між шкалою «тривожний тип» (методика Л. Шмішека) та шкалами самооефективності (методика Шварцера) та спрямованості на себе (методика Б. Басса)

Тривожний тип	Параметри	Самооефективність	Спрямованість на себе
	Коефіцієнт кореляції	-,231	,230
	Рівень значущості	,021	,022
	Вибірка	100	100

Отже, за результатами, що відображені в таблиці, можна зробити висновок про те, що між показниками тривожного типу акцентуації характеру та самооефективністю існує обернений кореляційний зв'язок на рівні значущості 0,05. Студенти, що мають схильність до вираження тривожного типу акцентуації часто боязливі, мають розвинене почуття провини та відповідальності, важко знаходять друзів та контактують з оточуючими, мало конфлікти, у конфліктах завжди шукають підтримки, оскільки стають дуже вразливими, самокритичні та невпевнені в собі, знаходяться в постійному напруженні, що значно погіршує їх рівень самооефективності та знижує його.

Також, було встановлено прямий кореляційний зв'язок між показниками тривожного типу та спрямованістю на себе на рівні значущості 0,05. Це може свідчити про те, що такі студенти, надто заціклені на своїх внутрішніх відчуттях та переживаннях, оскільки у них завжди відбувається внутрішня боротьба, їм досить важко комунікувати з однолітками, відстоювати свої права. Спрямованість на себе може трактуватися як захисний механізм, що дає змогу їм підтримувати свій внутрішній стан, оскільки орієнтуватися на зовнішній світ набагато важче, та потребує більше сил та ресурсу.

Розглянемо кореляційні зв'язки між шкалою «емотивний тип» та шкалою «комунікативні схильності».

Таблиця 2.3.5.

Значущі кореляції між шкалою «емотивний тип» (методика Л. Шмішека) та шкалою «комунікативні схильності» (методика В. В. Синявського і Б. О. Федоришина).

Емотивний тип	Параметри	Комунікативні схильності
	Коефіцієнт кореляції	,253
	Рівень значущості	,011
	Вибірка	100

Отже, за результатами, що відображені в таблиці, можна зробити висновок про те, що існує прямий кореляційний зв'язок між показниками емотивного типу акцентуації характеру та комунікативними схильностями на рівні значущості 0,05. Можемо припустити, що студенти, які схильні до прояву емотивного типу акцентуації характеру є досить емпатійними, глибоко реагують на почуття іншим та співпереживають їм, вміють встановлювати тісні та довготривалі дружні стосунки завдяки своїй гуманності та чуйності, рідко вступають в конфліктні ситуації саме комунікація та високий рівень комунікативних навичок є основою побудови стосунків з соціумом у даного типу студентів. Саме тому, високий рівень комунікативних схильностей притаманний емотивному типу та є основою їх взаємодії з іншими.

Для виявлення впливу акцентуації характеру на рівень самоефективності студентів використаємо регресійний аналіз (Додаток Г).

Розглянемо регресійні моделі впливу акцентуації характеру на рівень самоефективності студентів.

Таблиця 2.3.6.

Регресійні моделі впливу акцентуації характеру на рівень самоефективності студентів

Залежні змінні	Регресійні моделі
Самоефективність	Самоефективність = $(23,255) + (0,549)$ (дистимічний тип)
Комунікативні схильності	Комунікативні схильності = $(11,835) - (0,255)$ (застрягаючий тип) + $(0,226)$ (емотивний тип)

Як зрозуміло з даної таблиці, залежна змінна «самоєфективність» детермінується з такою змінною як «дистимічний тип» (прямий зв'язок). Тому, ми можемо припустити, що на високі показники самоєфективності впливає дистимічний тип акцентуації характеру студента. Ми можемо пояснити це тим, що студенти, які схильні до прояву дистимічного типу, фокусуючись на собі, своїх внутрішніх відчуттях та переживання, делікатні та обережні у виборі

друзів та вузького кола спілкування, більше знають про свої потреби та уважніші до себе, ніж до того, що відбувається навколо. Саме тому рівень їх самоефективності, зібраності, орієнтації на робочу та навчальну діяльність може бути вищою, ніж у студентів, у яких домінуючими мотивами є домінування чи прояв лідерських якостей. Такі студенти, прислухаючись до своїх потреб, можуть бути свідомими у виборі своєї провідної діяльності, що значно підвищує рівень самоефективності.

З даної таблиці, також, можна зробити висновок про те, що залежна змінна «комунікативні схильності» детермінується з такими змінними як «застрягаючий тип» (обернений зв'язок) та «емотивний тип» (прямий зв'язок). Можемо припустити, що студенти, які схильні до прояву застрягаючого типу акцентуації характеру часто проявляють недовіру до колективу, обережно підходить до питань дружби та побудови тісних зв'язків, надто прискіпливий до оточуючих, часто буває занудним та неговірким, що і є основною проблемою побудови стосунків в колективі. Такі студенти мають свої певні установки, які не готові змінювати та іти на компроміси, обговорювати позитивні та негативні сторони, наполегливо притримуються своєї думки та не хочуть чути інших, усі ці характеристики впливають на формування у студента низького рівня комунікативних схильностей.

В той час як студенти, що мають схильність до прояву емотивного типу акцентуації характеру є досить балакучими, легко встановлюють контакт з іншими, здатні до співчуття та співпереживання, добрі та емпатійні вони готові вислухати та поділитись власною думкою, підтримати співрозмовника, схильні до побудови тісних дружніх стосунків, здатні радіти чужим успіхам, глибоко реагують на почуття інших людей, що дозволяє їм розвивати та мати високі показники комунікативних схильностей.

Отже, як бачимо, що на рівень самоефективності студентів даної вибірки, можуть впливати і схильність до вираження певних типів акцентуацій характеру, а саме: дистимічний, емотивний та застрягаючий типи, що і було доведено за допомогою регресійного аналізу.

2.4. Аналіз відмінностей за методиками у групах студентів з різним рівнем академічної успішності

Під час проведення емпіричного дослідження студентам було запропоновано вказати свій фактичний середній бал академічної успішності, що дало нам змогу розподілити респондентів на три групи: перша група – студенти, що мають високий фактичний бал у навчанні в кількості 36 осіб ; друга група – студенти, що мають середній фактичний бал у кількості 45 осіб; третя група – студенти, що мають низький фактичний бал у кількості 19 осіб. В процесі написання дипломної роботи за допомогою критерію Манна-Уїтні були встановлені статистично значущі відмінності між шкалами методик усіх запропонованих груп. Таблиці, отримані за допомогою критерію Манна-Уїтні відображені у додатку Д.

Для простеження відмінностей між показниками групи 1 та групи 2 за шкалами методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека занесемо отримані показники до таблиці 2.3.7.

Таблиця 2.3.7.

Встановлення відмінностей між групами за показниками методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека за допомогою критерію Манна-Уїтні

Шкала	Група	Середній ранг	Показник значимості
Педантичний тип	1	22,8	0,001
	2	43,9	
Застрагаючий тип	1	28,2	0,014
	2	40,4	
Гіпертимічний тип	1	27,1	0,004
	2	41,1	
Тривожний тип	1	26,2	0,001
	2	41,7	
Емотивний тип	1	43,2	0,008
	2	30,4	

Отже, за результатами таблиці, можна зробити висновок про те, що існує статистично значима різниця між показниками педантичного типу. Це може свідчити про те, що студенти, які мають середні показники у навчанні, мають вищу схильність до прояву педантичного типу акцентуації характеру, оскільки

їх показники є вищими та є більш нерішучими та невпевненими, мають страх невідповідності Я ідеалам, відрізняються сумлінністю. Можемо припустити, що такі студенти докладають достатньо зусиль для того, аби мати хороші оцінки за навчання, але, при цьому, бояться не відповідати певним вимогам викладачів, саме тому вони досить сумлінні та старанні.

Статистично значима різниця існує і між показниками застрягаючого типу. Це може свідчити про те, що студенти з середніми показниками, прикладаючи багато зусиль у навчанні, часто можуть отримувати невдачі, що сильно відображається на їх настої та відношенні до людей, одногрупників та викладачів в цілому, оскільки вони схильні довго тримати образи на інших.

Також, статистично значима різниця, встановлена між показниками гіпертимічного типу. Можемо припустити, що студенти, з середніми показниками у навчанні, мають більше мотивації, яка стосується покращення своїх результатів у навчанні, ніж у студентів, що мають високі показники, що проявляється у постійному бажанні до діяльності, авантюризмі, орієнтованості на удачу та оптимістичним настроєм.

Статистично значима різниця встановлена і між показниками тривожного типу. Можемо припустити, що студенти, які мають середні показники у навчанні будуть більше схильні до прояву тривоги, боязкості, слідуванню виконанню правил, оскільки, можуть мати за мету покращити свої результати у навчанні і виправдати покладені на них очікування інших, зокрема викладачів.

Також, було встановлено, що існує статистично значима різниця між показниками емотивного типу акцентуації характеру. Можемо припустити, що студенти, які мають високі показники у навчанні, проявляють емпатійність, щирість, бажання допомогти та підтримати інших, готові допомагати іншим у навчанні. Також вони є досить старанними та відповідальними, що і допомагає їм отримувати високі бали у навчанні.

Для простеження відмінностей між показниками групи 1 та групи 2 за шкалою загальної самоефективності особистості Шварцера занесемо отримані показники до таблиці 2.3.8.

Таблиця 2.3.8.

Встановлення відмінностей між групами за показниками шкали загальної самоефективності особистості Шварцера за допомогою критерію Манна-Уїтні

Шкала	Група	Середній ранг	Показник значимості
Самоефективність	1	43,2	0,010
	2	30,4	

Отже, за результатами, що відображені у таблиці, можна зробити висновки про те, що існує статистично значима різниця між показниками шкали самоефективності. Можемо припустити, що студенти, які мають високі показники у навчанні краще усвідомлюють свою власну компетентність у тій професії, яку вони обрали, впевнені у своїх силах та своїй спроможності, здатні успішно виконувати поставлені завдання, прикладають багато зусиль для досягнення отриманого результату, оскільки вірять у власний успіх, чим себе і мотивують.

Для простеження відмінностей між показниками групи 1 та групи 3 за шкалами методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека занесемо отримані показники до таблиці 2.3.9.

Таблиця 2.3.9.

Встановлення відмінностей між групами за показниками методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека за допомогою критерію Манна-Уїтні

Шкала	Група	Середній ранг	Показник значимості
Педантичний тип	1	18,6	0,001
	3	39,7	
Застрагаючий тип	1	20,3	0,001
	3	38,0	
Дистимічний тип	1	34,7	0,022
	3	24,7	
Тривожний тип	1	17,7	0,001
	3	40,5	

Отже, за результатами, що відображені в таблиці, можна зробити висновок про те, що існує статистично значима різниця між показниками педантичного типу. Можемо припустити, що студенти, що мають схильність до

ригідності, тобто, мають складності переключатися з одного виду діяльності на інший, коли це потребується, та є інертними, тобто неініціативні та неактивні, що і впливає на їх низькі показники у навчанні.

Статистично значима різниця була встановлена і між показниками застрягаючого типу. Можемо припустити, що студенти, які мають низький фактичний бал та домінуючий застрягаючий тип акцентуації характеру, спрямовують свої сили в інше русло, де досягають результатів та відстоюють свої інтереси, тоді як навчальна сфера для них не є важливою, відповідно вони мають низькі показники у навчанні.

Також, за результатами, що відображені у таблиці, можна зробити висновок про те, що існує статистично значима різниця між показниками дистимічного типу. Можемо припустити, що песимістичне налаштування таких студентів на майбутнє, зокрема і на професійну діяльність, негативно впливатиме на їх навчальну мотивацію, відповідно, такі студенти, матимуть низькі показники у навчанні.

Статистично значима різниця була встановлена і між показниками тривожного типу. Це може свідчити про те, що власне почуття неповноцінності, боязкості, високі вимоги до навчання, невіра в себе та постійні страхи у сумісності із неуспішністю у навчанні призводить до ще більшого підвищення тривоги, що і впливає на низькі показники у навчанні студентів.

Для простеження відмінностей між показниками групи 1 та групи 3 за шкалою загальної самоефективності особистості Шварцера занесемо отримані показники до таблиці 2.3.10.

Таблиця 2.3.10.

Встановлення відмінностей між групами за показниками шкали загальної самоефективності особистості Шварцера за допомогою критерію Манна-Уїтні

Шкала	Група	Середній ранг	Показник значимості
Самоефективність	1	38,2	0,001
	3	21,4	

Отже, за результатами, що відображені у таблиці, можна зробити висновки про те, що існує статистично значима різниця між показниками шкали самоефективності. Можемо припустити, що студенти, які мають низькі показники у навчанні відповідно мають низький рівень самоефективності. Можемо припустити, що студентам не вдалось правильно обрати спеціальність та свою майбутню направленість у професійній сфері, що значно позначається на їх самоефективності, такі студенти не можуть усвідомити своєї компетентності у обраній галузі, не здатні докладати максимум зусиль для виконання поставленого завдання та досягати успіху у своїй діяльності, можемо припустити, що вони мають низький рівень професійної та навчальної мотивації.

Для простеження відмінностей між показниками групи 1 та групи 3 за методикою оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина) занесемо отримані показники до таблиці 2.3.11.

Таблиця 2.3.11.

Встановлення відмінностей між групами за показниками методики оцінки комунікативних і організаторських схильностей за допомогою критерію Манна-

Уїтні

Шкала	Група	Середній ранг	Показник значимості
Комунікативні схильності	1	39,9	0,001
	3	19,7	

Отже, за результатами, що відображені у таблиці, можна зробити висновки про те, що існує статистично значима різниця між показниками шкали комунікативних схильностей. Можемо припустити, що студенти, які мають високі показники у навчанні, використовують навички комунікації, побудови діалогу, як основу, що допомагає їм отримувати високі бали у навчанні. Такі студенти мають сформовану потребу у комунікативній діяльності, з легкістю починають діалог, швидко орієнтуються у складних ситуаціях,

ініціативні, вміють відстоювати свою думку, що допомагає їм у досягненні високих показників у навчальній діяльності.

Для простеження відмінностей між показниками групи 2 та групи 3 за шкалами методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека занесемо отримані показники до таблиці 2.3.12.

Таблиця 2.3.12.

Встановлення відмінностей між групами за показниками методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека за допомогою критерію Манна-Уїтні

Шкала	Група	Середній ранг	Показник значимості
Педантичний тип	2	31,3	0,011
	3	43,8	
Гіпертимічний тип	2	44,6	0,001
	3	25,2	
Тривожний тип	2	29,1	0,001
	3	46,8	
Циклотимічний тип	2	41,5	0,013
	3	29,5	

Отже, за результатами, що відображені в таблиці, можна зробити висновок про те, що існує статистично значима різниця між показниками педантичного типу. Це свідчить про те, що студенти з низькими показниками у навчанні більш схильні до прояву педантичних рис ніж студенти, що мають середні показники у навчанні. Можемо припустити, що ригідність та інертність психічних процесів, що більше притаманна студентам третьої групи, та, відповідно, впливає на процес навчання та на отримання низьких показників.

Статистично значима різниця була встановлена і між показниками гіпертимічного типу. Можемо припустити, що студенти, які мають середні показники у навчанні, проявляють самостійність, енергійність, дружелюбність, відрізняються завжди хорошим настроєм, люблять знаходитись у компанії, легко знаходять спільну мову з іншими, вміють товаришувати, легкі на підйом саме за допомогою цих характеристик можуть здобувати свої перемоги у навчанні та отримувати непогані результати.

За результатами, що відображені в таблиці, можна зробити висновок про те, що існує статистично значима різниця між показниками тривожного типу. Студенти, що мають низькі показники у навчанні, більш схильні до прояву тривожності, що може пояснюватись їх неуспішністю у навчальній діяльності, високими вимогами викладачів. У таких студентів вираженим є почуття власної неповноцінності, що може підкріплюватись неуспішністю у навчанні.

Статистично значима різниця була встановлена і між показниками циклотимічного типу. Це може свідчити про те, що студенти, які мають середні показники у навчанні, часто можуть бути залежними від оцінок, які отримують. Тобто, маючи хороші бали, можуть бути жвавими, активними, мати піднесений настрій. Тоді як отримання негативних оцінок може призвести до зміни настою на протилежний – гнів, роздратування, незадоволеність, оскільки представники циклотимічного типу акцентуації характеру часто змінюють свій настрій під впливом зовнішніх факторів.

Для простеження відмінностей між показниками групи 2 та групи 3 за шкалою загальної самоефективності особистості Шварцера занесемо отримані показники до таблиці 2.3.13.

Таблиця 2.3.13.

Встановлення відмінностей між групами за показниками шкали загальної самоефективності особистості Шварцера за допомогою критерію Манна-Уїтні

Шкала	Група	Середній ранг	Показник значимості
Самоефективність	2	41,5	0,016
	3	29,5	

Отже, за результатами, що відображені у таблиці, можна зробити висновки про те, що існує статистично значима різниця між показниками шкали самоефективності. Можемо припустити, що студенти, які мають середній рівень у навчанні, більш схильні до усвідомлення власної компетентності у обраній сфері діяльності, проявляють більше інтересу, більш впевнені у своїх силах та налаштовані на успіх у виконанні завдань та поставлених цілях, ніж студенти, що мають низькі показники у навчальній діяльності.

Для простеження відмінностей між показниками групи 2 та групи 3 за методикою оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина) занесемо отримані показники до таблиці 2.3.13.

Таблиця 2.3.13.

Встановлення відмінностей між групами за показниками методики оцінки комунікативних і організаторських схильностей за допомогою критерію Манна-

Уїтні

Шкала	Група	Середній ранг	Показник значимості
Комунікативні схильності	2	45,9	0,001
	3	23,3	
Організаторські схильності	2	41,8	0,011
	3	29,1	

Отже, за результати, що відображені у таблиці, можна зробити висновок про те, що існує статистично значима різниця між показниками комунікативних та організаторських схильностей. Можемо припустити, що студенти з середніми показниками у навчанні, швидко орієнтуються у нових обставинах, схильні до прояву дружелюбності, прагнуть розширити коло своїх знайомих, проявляють ініціативу в спілкуванні, здатні приймати рішення в складних, нестандартних ситуаціях, проявляють лідерські якості, можуть брати на себе відповідальність, що і дозволяє їм отримувати хороші результати у навчанні.

Отже, в даній дипломній роботі, за допомогою критерію Манна-Уїтні, було встановлено, що існує статистично значима різниця між показниками груп за такими шкалами: педантичний тип, застрягаючий тип, гіпертимічний тип, тривожний тип, емотивний тип, дистимічний тип, циклотимічний тип, показниками рівня самоефективності, а також між показниками комунікативних та організаторських схильностей.

2.5. Рекомендації щодо підвищення рівня самоефективності в залежності від типу акцентуації

Грунтуючися на результатах дослідження можна сказати, що саме при дистимічному типі акцентуації є певні труднощі з самоефективністю, так як дистимічний тип акцентуації проявляється в тому, що такі люди часто пригнічені, не вірять у свої сили, зосереджені на негативних сторонах свого життя, мають низьку самооцінку, некомунікативні, але в той ж час вони сумлінні та цінують тих, хто з ними дружить.

Отже, можна дати такі практичні поради саме для дистимічного типу акцентуацій, а саме:

1. Оцінити власну самоефективність в даний час, це може бути робота з спеціалістом, чи зробити самодіагностику за допомогою онлайн- опитувальників.
2. Написати список завдань, які зараз потрібно зробити. Визначити їх пріоритетність.
3. Обрати одне завдання та розписати покроково, що потрібно зробити, щоб завдання було виконане.
4. Хвалити себе за виконаний крок.
5. Знайти заохочення зі сторони, тобто це може бути друг, з яким ділишся виконаним кроком, а він підтримує.

Коли не хочеться робити певне завдання, можна уявити, що воно вже виконане і задоволення, яке відчуваєш від того, що воно закінчене.

Щоб зосередитися на виконанні завдання, потрібно виключити усі фактори, які будуть заважати, наприклад вийти з усіх соціальних мереж, поставити телефон на беззвучний режим тощо.

Використовувати правило 20 секунд, тобто порахувати до 20 секунд і сідати виконувати завдання, навіть якщо не хочеться.

Також правило 20 секунд можна об'єднати з іншою методикою, а саме виділити собі певний час на виконання завдання, наприклад 1 годину часу вивчати англійську мову, 2 години на написання дипломної роботи.

Між виконанням завдань робити невеликі перерви для відпочинку, це може бути 10-15 хвилин.

Якщо виникає невпевненість в тому що завдання буде виконане, то можна подивитися на попередні списки завдань, які вже виконанні.

Протягом місяця, кожен тиждень відстежувати рівень самоефективності, використовуючи надані практики для поліпшення самоефективності.

Також за допомогою регресійного аналізу ми визначили, що є обернений зв'язок між комунікативними схильностями та застрягаючим типом, та прямий зв'язок з емотивним типом акцентуації.

Так як в емотивного типу акцентуацій немає проблем з встановленням комунікативних контактів, то в застрягаючого є певні проблеми, вони проявляють недовіру до людей, і не хочуть формувати комунікативні зв'язки.

Можна дати такі поради для застрягаючого типу акцентуацій для покращення комунікації :

1. Знайти людей, які мають інтереси та хобі, такі ж , як і у тебе. Тоді у вас буде про що поговорити, та це буде цікаво обом співбесідникам.
2. Намагайтеся не формувати очікувань, щодо свого співбесідника.
3. Будьте максимально розслаблені, вільно говоріть про свої відчуття, уважно слухайте свого співбесідника.
4. Якщо вам важко контактувати з однією людиною, спробуйте бути в групі людей, але в якій у вас є знайомі чи друзі.
5. Коли не комфортно в групі людей чи з однією людиною, припиняйте спілкування, але пізніше знову робіть спроби.

Висновки до другого розділу

В результаті проведеного емпіричного дослідження на основі кількісного та якісного аналізу отриманих даних було встановлено відмінності акцентуацій характеру та рівнів самоефективності студентів, визначено взаємозв'язки між акцентуаціями характеру та рівнем самоефективності студентів та встановлено особливості впливу акцентуацій характеру на рівень самоефективності студентів.

Домінуючим типом акцентуації характеру є тривожний тип, що виражений у 17% респондентів даної вибірки. Це свідчить про низьку

контактність, невпевненість в собі, перемінливий настрій. Достатньо вираженим є і демонстративний тип, що домінує у 11% респондентів даної вибірки. Такі особи характеризуються легкістю у встановленні контактів, прагнуть до влади, лідерства і похвали. Досить великий відсоток респондентів мають схильність до дистимічного типу акцентуацій, а саме 12% досліджуваних даної вибірки. Застрягаючий тип акцентуації характеру домінує у 14% респондентів. Це говорить про те, що такі люди часто страждають від уявної несправедливості по відношенню до себе.

Домінуючим є високий рівень самоефективності у студентів даної вибірки (27% досліджуваних), та досить великий відсоток, а саме 22% респондентів даної вибірки, мають рівень вище середнього. Низькі показники самоефективності мають 20% респондентів даної вибірки.

Найбільший відсоток (44% досліджуваних) мають спрямованість на справу. 38% респондентів даної вибірки мають спрямованість на себе. Спрямованість на спілкування переважає у 18% досліджуваних даної групи.

Найбільш вираженим є середній рівень комунікативних схильностей (56% респондентів). 23% респондентів мають високий рівень комунікативних схильностей. Домінуючим є високий рівень і організаторських здібностей, що переважає у 40% респондентів.

Статистично значима різниця між показниками груп за такими шкалами: педантичний тип, застрягаючий тип, гіпертимічний тип, тривожний тип, емотивний тип, дистимічний тип, циклотимічний тип, показниками рівня самоефективності, а також між показниками комунікативних та організаторських схильностей.

В результаті кореляційного аналізу було встановлено такі зв'язки між педантичним типом та шкалами самоефективності і комунікативних схильностей, що свідчить про нездатність студента зі схильністю до педантичного типу акцентуації характеру до формування високого рівня самоефективності та комунікативних навичок. Між показниками застрягаючого типу та комунікативними схильностями в оберненій кореляції. Між показниками дистимічного типу та рівнем самоефективності та орієнтації на

справу. Що свідчить про те, що студенти, які мають схильність до прояву дистимічного типу акцентуації характеру здатні до формування високого рівня самоефективності та орієнтовані на справу, яку обрали, у даному випадку на навчальний процес та обраний вид діяльності. Було встановлено зв'язок між тривожним типом та рівнем самоефективності та орієнтацією на себе. Це може свідчити про те, що студенти з даним типом акцентуації, здатні відчувати свої внутрішні бажання та цінності, що дозволяє їм формувати достатньо високий рівень самоефективності. Між емотивним типом та комунікативними схильностями. Тобто, чим більшою є схильність до прояву емотивного типу акцентуації характеру тим вищими будуть показники до комунікативної схильності студента.

В результаті проведення регресійного аналізу, ми можемо зробити висновок про те, що на формування високого рівня самоефективності студентів буде впливати домінування дистимічного типу акцентуацій характеру. Тим самим на формування високого рівня комунікативних схильностей студентів будуть впливати високі показники вираженості емотивного типу акцентуацій характеру та низькі показники вираженості застрягаючого типу акцентуацій характеру.

Також надані рекомендації для студентів з домінуючим типом акцентуацій - дистимічним, щоб покращити їх рівень самоефективності. Для застрягаючого типу акцентуації надано рекомендації для поліпшення комунікативних навичок.

ВИСНОВКИ

1. На основі дослідження літературних джерел було визначено, що одним із факторів, який впливає на рівень самоефективності студентів є схильність до певного типу акцентуацій характеру. Зарубіжні вчені вважають, що розвиток людини регулюється складними взаємодіями між внутрішніми ознаками (включаючи віру, очікування, самосприйняття) і факторами оточення. Як зазначає А. Бандура, люди, які прагнуть реалізувати передбачене в майбутньому, спрямовують і мотивують свої зусилля за допомогою набору механізмів саморегулювання. Вони керуються оцінкою особистих здібностей до різних занять, довгостроковим прагненням, що поєднане з робочими найближчими завданнями, які призводять до їх виконання, позитивними і негативними очікуваними наслідками різних напрямків життя, важливістю цих намічених результатів, а також їх передбачуваними обмеженнями навколишнього середовища і структурою можливостей. Сприйняття власної самоефективності визначається А. Бандурою як переконання людей про свої можливості для отримання встановленого рівня діяльності, що здійснює вплив на події, які впливають на їхнє життя. Самодостатні переконання впливають на те, як студенти відчують, думають, мотивують себе і поведуть себе. Такі переконання виробляють ці різноманітні дії за допомогою чотирьох основних процесів: когнітивного, мотиваційного, емоційного. Залежно від того, до якого типу акцентуацій характеру більше схильні студенти, буде залежати рівень розвитку усіх цих сфер та їх гармонійне функціонування. Сильне почуття самоефективності підсилює досягнення студентів у багатьох сферах життєдіяльності. Студенти з високим рівнем впевненості у своїх можливостях підходять до складних завдань як до викликів, які зможуть подолати, а не як до загроз, яких слід уникати. Відповідно, студенти з різними типами акцентуацій будуть по-різному сприймати невдачі та перемоги і реагувати як на поставлені задачі так і на їх виконання, що буде впливати на рівень їх самоефективності. Такий ефективний прогноз сприяє самостійному інтересу і глибокій зосередженості в діяльності. Такі студенти ставлять перед собою амбітні цілі і підтримують сильну схильність до них, вони посилюють свої зусилля перед

обличчям невдачі, швидко відновлюють своє почуття ефективності після збоїв або невдач, пояснюють відмову недостатністю зусилля або дефіцитом знань і навичок, які є досяжними. Такий підхід сприяє досягненням, знімає стрес і знижує вразливість до депресії. Уявлення про самоефективність пов'язане з очікуванням успіху і зазвичай призводить до позитивних результатів.

Важливе значення відіграє самоефективність у студентському віці, адже успішне проходження цього періоду залежить не лише від загального інтелектуального розвитку, здібностей, інтересів та мотивів, але й від віри студента в себе, власну ефективність та спроможність. Рівень самоефективності буде визначати, скільки зусиль буде докладати людина, як довго вона зможе протистояти перешкодам, витримувати ворожі обставини та неприємні переживання. У період навчання у вищому навчальному закладі висока самоефективність буде сприяти, на нашу думку, розкриттю творчих та інтелектуальних можливостей студента, формуванню його професійних та світоглядних якостей та сприятиме формуванню позитивної Я-концепції. Дослідження впливу самоефективності на навчальну мотивацію та ефективність навчальної діяльності (академічні досягнення), проведені Коллінс виявили, що ті, хто мають високий рівень відчуття ефективності власної навчальної діяльності будуть більше та наполегливіше працювати, активніше приймати участь в навчальній діяльності та виявляти більшу наполегливість при зустрічі з труднощами, ніж ті, хто має сумніви у своїх здібностях. Уявлення про самоефективність впливають на якість виконання складних когнітивних завдань. Студенти, впевнені у своїй ефективності, при виконанні складних завдань, які вимагають особливих знань та напрацювання оптимальних стратегій, розробляють та перевіряють стратегії більш аналітично, а також більш успішно виконують стресові завдання на пам'ять. Самоефективність також сприяє успішному соціальному функціонуванню індивіда. Рівень особистісної ефективності студента буде значною мірою впливати на різні сфери його діяльності. Наприклад, це може виявлятися в тому, що студенти з високою самоефективністю будуть отримувати вищі оцінки у навчанні, ставити перед собою більш високі цілі, розглядати більше варіантів вибору кар'єри,

частіше досягати успіху і в цілому мати краще фізичне і душевне здоров'я, ніж ті, хто має низьку самоефективність. Проте надмірно завищена (яка має сильні розбіжності з реальністю) впевненість у собі та своїх силах також є шкідливою. Що стосується низької самоефективності, то вона може призвести до того, що студент не зможе ефективно вирішувати поставлені перед ним завдання, оскільки буде спрямовувати на роботу власні сумніви.

2. Для даного дослідження ми обрали такі методики :

1. Методика визначення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека.
2. Шкала загальної самоефективності особистості Шварцера.
3. Методика діагностики спрямованості особистості Б. Басса.
4. Методика оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В.

В. Сиявського і Б. О. Федоришина).

Дослідження було проведено на базі КНУ імені Тараса Шевченка, а саме 100 студентів віком від 18 до 20 років, з яких 84 % - дівчата, 16% - хлопці.

3. В процесі проведення емпіричного дослідження було порівняно та визначено вплив акцентуацій характеру на рівень самоефективності студентів. Було встановлено, що студенти з низькими та середніми показниками у навчанні більш схильні до прояву педантичного типу акцентуації характеру, ніж студенти, що мають високий фактичний бал. Також, різниця була виявлена між показниками групи студентів з середніми та високими показниками у навчанні, що свідчить про схильність студентів з середніми показниками у навчанні до даного (педантичного) типу акцентуацій. До прояву гіпертимічного типу акцентуації характеру більш схильні студенти з середніми показниками у навчанні ніж ті, що мають високі та низькі результати. Тривожний тип більш притаманний студентам, що мають низькі показники у навчанні. При порівнянні рівня самоефективності було встановлено, що найвищий рівень самоефективності мають студенти з високими показниками у навчанні, тоді як студенти, що мають низькі показники у навчанні, відповідно, мають низький рівень самоефективності. Студенти, що мають високі та середні показники у навчанні, відповідно, мають вищий рівень розвитку комунікативних та

організаторських схильностей у порівнянні зі студентами, що мають низькі показники у навчанні.

В результаті проведення множинного регресійного аналізу, ми можемо зробити висновки про те, що на формування рівня самоефективності студентів можуть впливати такий тип акцентуацій характеру як дистимічний. Тоді як на рівень комунікативний схильностей може впливати емотивний тип акцентуацій характеру у прямій кореляції, та застрягаючий тип акцентуацій характеру у оберненій кореляції.

4. За результатами емпіричного дослідження були створені рекомендації для покращення самоефективності у студентів з домінуючим дистимічним типом акцентуацій характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров А. А. Типология делинквентного поведения при психопатиях и акцентуациях характера / А. А. Александров // Нарушение поведения у детей и подростков. – М. : Педагогика, 1981. – С. 51–59.
2. Батаршев, А.В. Диагностика черт личности и акцентуаций. Практическое руководство / А.В. Батаршев. – М.: Психотерапия, 2006. – 288 с.
3. Большой психологический словарь/ Сост. и общ. Ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – Речь, 2011 – 672 с.
4. Бушай І.М. Особливості психокорекції “Я-образу” підлітків-акцентуантів в системі психологічної служби школи // Психологія. Збірник наукових праць. Випуск 3(10). (НПУ ім.М.П.Драгоманова). – Київ, 2000. – С. 233-238.
5. Василенко М. М. Особливості вибору виду рухової активності підлітками з акцентуаціями характеру / М. М. Василенко, А. В. Воробйова // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту. – 2011. – Вип. 86. – С. 242–245.
6. Васильева Т. И. Динамика профессиональной самооффективности будущего педагога-психолога : дис. ... кандидата психологических наук/ Т. И. Васильева. – Москва, 2008. – 264 с.
7. Вовк О. М. Самоефективність: сутність, структура та особливості розвитку в студентському віці [Електронний ресурс] / О. М. Вовк // Вісник психології і соціальної педагогіки : зб. наук. пр. – 2010. – № 3.
8. Воробйова А. В. Соціалізація підлітків з акцентуаціями характеру в процесі рекреаційно-оздоровчих занять / А. В. Воробйова // Теорія та методика фіз. виховання і спорту. – 2012. – № 2. – С. 41–44.
9. Воробйова А. В. Рівень захворюваності підлітків з акцентуаціями характеру / А. В. Воробйова, М. М. Василенко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2011. – № 3. – С. 97–99.
10. Гайдар М.И. Развитие личностной самооффективности студентов-психологов на этапе вузовского обучения: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология»/ М.И.Гайдар. – Воронеж, 2008. – 25с.

- 11.Галецька І. І. Самоефективність у структурі соціально-психологічної адаптації / Інна Галецька // Вісник Львівського університету. Сер. «Філософські науки». – 2003. – Вип. 5. – С. 433-442.
- 12.Гончар С. Н. Развитие навыков практического применения знаний о закономерностях развития личности в ходе профессионального становления и реализации жизненных планов студентов в условиях инновационного обучения (на примере курса «Жизненная навигация») [Текст] / С. Н. Гончар // Актуальные вопросы современной психологии: материалы II междунар. науч. конф. — Челябинск: Два комсомольца, 2013. — С. 42 – 44.
- 13.Домрачева, Е. Н. Исследование влияния акцентуации характера на развитие личности подростка / Е. Н. Домрачева // Интернет-журнал «Эйдос». — 2007.
- 14.Дрыгина И. В. Активизация лидерского потенциала личности студента в образовательном процессе ВУЗа : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Инна Валерьевна Дрыгина. – Красноярск, 2004. – 198 с.
- 15.Жихарева, Е. В. Влияние типа акцентуации характера на проявление любознательности личности: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.01 / Жихарева Е. В. — Барнаул, 2006. — 188 с.
- 16.Зеер Э. Ф. Психология профессиональных деструкций : Учебное пособие для вузов / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк. – М. : Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2005. – С. 94–98.
- 17.Зотова Н. Н. Индивидуально-личностные особенности и успешность профессиональной подготовки студентов-психологов / Н. Н. Зотова, О. Н. Родина // Вест. Моск. ун-та. Сер.14. Психология. – № 1. – 2009. – С. 53-66.
- 18.Иванова А. Б. Теоретические аспекты активизации лидерского потенциала личности студентов ВУЗа в процессе их внеучебной деятельности / А. Б. Иванова // Мир науки, культуры, образования (МНКО). – 2010. – № 1. – С. 205–207.

- 19.Канівець М. В. Самоефективність як критерій готовності майбутніх інженерів до професійно-особистісного саморозвитку / М. В. Канівець // Професійно-технічна освіта: наук.-метод. журн. – 2012. – № 3. – С. 22–25.
- 20.Кобец В. Н. Самоэфективность как самооценочная характеристика готовности будущих менеджеров к профессиональной деятельности / В. Н. Кобец // Научные ведомости Белгородского госуд. университета. Сер. Гуманитарные науки. – 2013. – № 20 (163), вып. 19. – С. 222–228.
- 21.Ковалев В. В. Социально-психиатрический аспект проблемы девиантного поведения у детей и подростков / В. В. Ковалев // Нарушение поведения у детей и подростков. – М. : Педагогика, 1981. – С. 11–23.
- 22.Колесниченко, В. О. Роль акцентуаций характера в самореализации личности : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / В. О. Колесниченко. — М., 2013. — 19 с.
- 23.Конопкин О. А. Осознанная саморегуляция как критерий субъектности О. А. Конопкин // Вопр. психол. – 2008. – №3. – С. 22-34.
- 24.Корепанова, Ю. Н. Взаимосвязь акцентуаций характера и учебно-профессиональных установок курсантов юридического института МВД России : автореф. дис. на соискание уч. степени кандидата психол. наук : спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Ю. Н. Корепанова. — Самара, 2007. — 19 с.
- 25.Коробко Е. С. Изучение уровня самоэфективности в юношеском возрасте / Е. С. Коробко // Сборник материалов Международного форума студенческой и учащейся молодежи «Первый шаг в науку – 2012» (17-20апреля 2012 года). 2012. – 456 с.
- 26.Кричевский Р. Л. Самоэфективность и акмеологический подход к исследованию личности / Р. Л. Кричевский // Акмеология. – 2001. – № 1. – С. 47–52.
- 27.Леонгард К. Акцентуированные личности / К. Леонгард. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 316 с.

28. Леонтьев Д. А. Опыт структурной диагностики личностного потенциала / Д. А. Леонтьев, Е. Ю. Мадрикова, Е. Н. Осин, А. В. Плотникова, Е. И. Рассказова // Психологическая диагностика. – №1. – 2007. – С. 8-31.
29. Леонтьев, Д. А. Личностный потенциал как объект психодиагностики / Д. А. Леонтьев, Е. Н. Осин // Психологическая диагностика. – 2007. – № 1. – С. 4–7.
30. Леонтьев, Д. А. Психология свободы: к постановке проблемы самодетерминации личности / Д. А. Леонтьев // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 1. – С. 15–25.
31. Личко А. Е. Подростковая психиатрия: руководство для врачей / А. Е. Личко. – Л.: Медицина, 1983. – 255 с.
32. Мадди, С. Смыслообразование в процессах принятия решения / С. Мадди // Психологический журнал. – 2005. – Т. 26. – № 6. – С. 87–101.
33. Матвеева М.П. Психологічні механізми формування девіантної поведінки // Церква, сім'я і школа у розв'язанні проблем виховання підростаючого покоління. – Кам'янець Подільський, 2007. – С.7– 30.
34. Михайлова, Т. И. Психофизиологический базис агрессивности в связи с акцентуациями характера / Т. И. Михайлова // Вестник проблем биологии і медицини. — 2012. — Вип.2. — Т. 3 (93). — С. 134–138.
35. Мізерна О. О. Підліткова агресивність та акцентуації характеру // Актуальні проблеми психології. – К., 2004. – Т.1, вип.13. – С.64–68.
36. Морозюк, С. Н. Саногенная рефлексия как фактор оптимизации акцентуаций характера и повышения эффективности учебной деятельности: дис. ... доктора психол. наук : 19.00.01 / Морозюк С. Н. — М., 2001. — 382 с.
37. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования / А. Д. Наследов. – СПб: Речь, 2007. – 512 с.
38. Наумчик Н. В. К проблеме психической саморегуляции личности / Н. В. Наумчик // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 1. – С. 57-60.

39. Ніколенко О.С. Профілактика й корекція девіантної поведінки підлітків. – Чернівці: Рута, 2004.–80 с.
40. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: [под ред. Д. Я. Райгородского]. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2002. – 672 с.
41. Рассказова Е. И. Психологические факторы саморегуляции на разных этапах выполнения учебного задания / Е. И. Рассказова // Психологический журнал. Том 32. – 2011. – №2. – С. 37-47.
42. Ратанова Г.А., Шляхте Н.Ф. Психодиагностические методы изучения личности. – М.: МПСИ, 2005.
43. Резапкина, Г. Акцентуация и выбор профессии / Г. Резапкина // Первое сентября. Школьный психолог. — 2010. — № 20. — С. 25–32.
44. Ромек, В. Г. Уверенность в себе как социально-психологическая характеристика личности : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / В. Г. Ромек. – Ростов н/Д, 1997. – 242 л.
45. Сахарова У.Р. Акцентуации характеру і опитування Р.Смишека // Методичні рекомендації для практичних психологів. – Владивосток, 1998.
46. Сидоренко, Е.В. Методы математической обработки в психологии /Е.В. Сидоренко.-М.,2000.- 422 с.
47. Собчик, Л.Н. Диагностика индивидуально-типологических свойств и межличностных отношений /Л.Н. Собчик.-М., 2012.- 368 с.
48. Собчик, Л.Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики /Л.Н. Собчик.-М., 2013.- 322 с.
49. Співак В.І. Особливості прояву девіантної поведінки підлітків, батьки яких перебувають за кордоном// Церква, сім'я і школа у розв'язанні проблем виховання підростаючого покоління. – Кам'янець Подільський, 2007.– С. 154 160.
50. Шепелева Е. А. Особенности учебной и социальной самоофективности школьников : Дис... канд. наук:19.00.07 / Е. А. Шепелева. – 2008. – 166 с.

51. Bandura A. A social cognitive theory of personality / A. Bandura // Handbook of personality / L. Pervin & O. John (ed.). – 2nd ed. – New York : Guilford Publications, 1999. – P. 154–196.
52. Bandura A. Self-efficacy / A. Bandura // Encyclopedia of human behavior.
53. Bandura, A. Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. In: Self-efficacy in changing societies / A. Bandura. – Cambridge University Press, 1995. – P. 1–45.
54. Bandura, A. Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. In: Self-efficacy in changing societies / A. Bandura. – Cambridge University Press, 1995. – P. 1–45.
55. Dweck, C. S. Self-theories: Their role in motivation, personality and development / C. S. Dweck. – Philadelphia : Psychology Press, Taylor & Francis Group, 1999. – 195 p.
56. Maddi, S. Hardiness: an Operationalization of Existential Courage / S. Maddi // J. of Humanistic Psychology. – 2004. – Vol. 44. – № 3. – P. 279–298.
57. Mischel, W. A cognitive-affective system theory of personality / W. Mischel, Y. Shoda // Psychological Reports. – 1995. – Vol. 102. – P. 246–258.
58. Mischel, W. On the interface of cognition and personality: Beyond the person-situation debate / W. Mischel // American Psychologist. – 1979. – Vol. 34. – P. 740–754.
59. Mischel, W. Personality dispositions revisited and revised: A view after three decades / W. Mischel // Handbook of personality: Theory and research / L. A. Pervin (ed.). – New York : Guilford Press, 1990. – P. 111–134.
60. Rotter, J. B. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement / J. B. Rotter // Psychological Monographs. – 1966. – Vol. 80, № 1. – P. 1–28.
61. Seligman, M. E. Helplessness: On depression, development, and death / M. E. Seligman. – San Francisco : Freeman, 1975. – 250 p.
62. Weiner, B. An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion / B. Weiner // Psychological Review. – 1985. – Vol. 92, № 4. – P. 548–573.

63. Weiner, B. An attributional theory of motivation and emotion / B. Weiner. – New York : SpringerVerlag, 1986. – 304 p.
64. White, R. W. Motivation reconsidered: The concept of competence / R. W. White // Psychological Review. – 1959. – V. 66. – P. 297–333.

Додатки

Індивідуальні результати студентів за методикою вивчення акцентуацій
характеру Леонгарда Шмішека

№	Назва шкали									
	Демонстраційний тип	Педантичний тип	Застраючий тип	Збудливий тип	Гіпертимічний тип	Дистимічний тип	Тривожний тип	Циклотимічний тип	Екзальтований тип	Емотивний тип
Студенти з високим фактичним балом										
1	15	4	7	12	9	11	7	8	8	11
2	9	4	8	8	15	10	6	7	9	9
3	8	5	2	8	11	15	9	9	11	7
4	9	7	15	5	6	11	10	7	11	10
5	6	6	12	7	9	9	15	8	10	8
6	10	8	8	6	8	16	7	7	8	9
7	11	7	9	8	7	8	10	6	15	7
8	12	4	6	5	16	6	8	7	7	8
9	13	5	7	6	7	7	7	8	17	7
10	11	6	9	7	9	16	8	9	6	6
11	10	5	16	8	7	11	7	6	7	8
12	9	6	10	7	6	6	5	7	9	15
13	11	8	12	8	5	15	4	8	8	9
14	14	6	11	9	5	11	5	6	7	16
15	16	5	9	6	7	12	5	5	8	7
16	11	6	8	7	6	10	6	6	7	15
17	2	16	6	9	5	8	5	8	8	7
18	15	8	7	8	6	9	5	7	7	8
19	3	9	8	7	7	6	7	8	15	9
20	17	7	7	10	5	7	8	9	7	7
21	15	8	8	11	6	8	10	7	7	9
22	6	9	6	8	7	16	9	6	8	9
23	8	6	7	9	15	9	7	7	7	9
24	11	5	9	15	6	9	8	9	8	9
25	9	15	9	10	5	9	6	8	7	9
26	8	7	8	11	7	10	5	15	6	7
27	7	6	7	12	9	15	8	6	8	6
28	15	7	8	10	11	11	7	8	7	5
Студенти з середнім фактичним балом										
29	11	10	10	8	9	15	6	6	7	9
30	8	9	11	8	8	11	8	7	15	6
31	7	7	11	15	7	12	7	8	9	7
33	9	9	15	9	9	9	8	7	8	8
33	6	8	12	10	9	8	6	6	7	15
34	8	15	12	11	8	9	7	7	8	8
35	6	8	10	12	8	15	9	8	8	6
36	8	7	9	16	11	10	8	11	7	7
37	9	9	6	12	12	9	9	8	7	16

38	11	8	7	11	16	7	8	9	8	7
39	16	9	8	7	7	9	9	6	9	7
40	11	8	16	6	9	8	8	7	9	8
41	9	7	10	8	9	15	7	8	7	5
42	15	9	11	9	8	11	8	9	8	6
43	9	11	10	8	7	10	16	8	9	4
44	7	16	9	10	6	8	9	9	11	6
45	8	10	7	9	16	9	8	8	10	7
46	16	9	8	11	7	8	9	8	8	6
47	6	8	9	12	9	15	9	8	8	7
48	7	7	15	10	7	10	8	9	6	6
49	9	8	10	9	8	11	16	8	7	7
50	16	7	9	8	11	12	6	7	8	8
51	11	9	9	7	11	16	9	8	7	6
52	12	11	16	8	10	9	7	9	8	5
53	9	10	12	6	9	8	15	11	9	6
54	7	8	11	7	9	17	9	7	7	8
55	8	7	11	8	15	8	7	6	8	7
56	9	9	10	6	9	9	16	8	9	8
57	6	11	9	7	8	9	7	9	15	11
58	8	10	15	8	9	10	9	6	8	8
59	9	8	9	6	10	11	9	16	6	9
60	11	8	8	7	11	9	15	6	7	7
61	9	8	7	8	15	7	8	7	5	8
62	12	7	9	7	9	8	16	6	5	6
63	12	9	15	8	8	6	7	8	5	7
64	11	8	7	7	6	5	8	7	6	15
65	9	16	8	6	6	4	7	6	5	7
66	8	6	6	7	7	5	16	7	7	5
67	9	7	7	15	9	6	8	8	6	7
68	10	8	9	7	8	7	9	15	8	8
69	11	8	15	8	8	6	10	6	10	7
70	12	7	7	9	9	7	15	7	9	9
Студенти з низьким фактичним балом										
71	9	9	10	6	7	5	16	6	7	9
72	8	6	12	7	9	6	11	7	8	16
73	9	16	12	9	8	8	10	8	9	6
74	8	7	11	8	10	8	15	6	9	7
75	10	8	16	7	8	7	9	7	9	5
76	12	9	10	9	7	8	15	8	7	7
77	9	7	9	16	8	9	8	6	8	8
78	7	9	8	7	6	9	15	7	7	6
79	8	10	10	8	8	10	11	6	8	15
80	9	11	14	6	7	11	11	7	7	7
81	7	11	10	15	6	9	10	8	9	8
82	16	10	9	6	8	8	9	6	8	6
83	7	9	12	11	7	7	16	7	7	5
84	8	15	12	9	6	9	9	8	6	7
85	11	9	10	8	8	8	17	6	6	9
86	10	9	15	9	8	10	10	7	8	8
87	8	8	9	11	7	11	16	6	7	7
88	9	11	9	12	6	8	12	16	6	8

89	6	11	8	8	4	9	12	15	8	7
90	5	9	9	9	8	10	16	5	7	8
91	7	8	15	7	7	8	9	6	6	6
92	9	11	10	8	5	9	9	7	16	8
93	10	10	12	9	8	10	11	6	8	15
94	11	9	12	16	7	11	12	5	7	6
95	8	8	11	11	6	9	12	6	15	7
96	7	9	13	10	8	7	9	7	7	16
97	9	11	15	9	9	6	8	8	8	6
98	8	15	10	8	7	8	6	7	7	7
99	9	13	9	9	8	9	9	8	15	9
100	12	12	9	15	7	9	11	7	8	6

Індивідуальні результати студентів за шкалою загальної самоефективності особистості Шварцера

№	Рівень самоефективності
Студенти з високим фактичним балом	
1	17
2	36
3	32
4	36
5	37
6	36
7	16
8	36
9	24
10	37
11	37
12	34
13	24
14	36
15	25
16	36
17	27
18	37
19	36
20	34
21	36
22	26
23	37
24	38
25	26
26	36
27	38
28	32
Студенти з середнім фактичним балом	
29	26
30	36
31	26
32	24
33	32
34	37
35	25
36	33
37	25
38	24

39	32
40	26
41	32
42	25
43	33
44	38
45	34
46	24
47	33
48	36
49	25
50	33
51	37
52	26
53	34
54	24
55	37
56	34
57	20
58	26
59	34
60	37
61	17
62	26
63	16
64	17
65	34
66	17
67	33
68	19
69	33
70	19
Студенти з низьким фактичним балом	
71	19
72	24
73	36
74	33
75	24
76	19
77	33
78	24
79	24
80	37
81	24
82	33

83	19
84	32
85	36
86	18
87	18
88	17
89	19
90	36
91	27
92	19
93	26
94	24
95	17
96	25
97	18
98	25
99	18
100	19

Індивідуальні результати студентів за методикою діагностики спрямованості особистості Б. Басса

№	Назва шкали		
	Спрямованість на себе	Спрямованість на спілкування	Спрямованість на справу
Студенти з високим фактичним балом			
1	24	28	38
2	25	25	40
3	42	27	21
4	37	30	23
5	27	26	37
6	26	40	24
7	29	24	37
8	26	30	38
9	31	22	37
10	22	28	40
11	19	29	42
12	41	28	21
13	26	24	40
14	27	39	24
15	26	41	23
16	20	28	42
17	22	40	28
18	41	31	18
19	28	22	40
20	20	46	24
21	44	21	25
22	25	27	38
23	25	26	39
24	39	26	25
25	24	29	37
26	22	32	36
27	46	23	21
28	27	24	39
Студенти з середнім фактичним балом			
29	23	45	22
30	39	28	23
31	30	16	44
32	39	24	27
33	24	28	38
34	45	25	20
35	26	25	39
36	39	32	19
37	32	18	40
38	21	25	44
39	42	29	19
40	12	36	42
41	39	24	27
42	16	32	42

43	41	29	20
44	30	20	40
45	35	27	28
46	23	27	40
47	20	31	39
48	37	27	26
49	31	21	38
50	26	44	20
51	44	32	14
52	42	34	14
53	27	25	38
54	44	22	24
55	30	21	39
56	20	31	39
57	41	38	21
58	32	21	37
59	42	30	18
60	27	24	39
61	17	29	44
62	44	25	21
63	18	32	40
64	32	17	41
65	25	25	40
66	41	17	32
67	34	12	44
68	24	27	39
69	40	24	26
70	27	24	39
Студенти з низьким фактичним балом			
71	22	38	30
72	23	39	28
73	24	26	40
74	23	43	24
75	28	21	41
76	25	40	25
77	20	30	40
78	30	17	43
79	26	45	19
80	29	44	17
81	22	28	40
82	40	27	23
83	41	32	17
84	40	22	28
85	44	29	17
86	44	22	24
87	44	23	23
88	24	39	27
89	20	41	29
90	44	25	21
91	36	27	27
92	42	21	27
93	26	38	26

94	29	38	23
95	41	22	27
96	38	24	28
97	38	28	24
98	23	40	27
99	41	26	23
100	39	26	25

Індивідуальні результати студентів за методикою оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина)

№	Назва шкали	
	Комунікативні схильності	Організаторські схильності
Студенти з високим фактичним балом		
1	15	13
2	10	8
3	15	8
4	16	14
5	17	11
6	8	9
7	11	7
8	9	15
9	15	9
10	15	7
11	11	14
12	17	9
13	12	15
14	13	11
15	9	13
16	11	11
17	19	15
18	18	12
19	12	16
20	11	9
21	11	10
22	12	17
23	17	12
24	11	11
25	15	15
26	10	9
27	9	16
28	7	8
Студенти з середнім фактичним балом		
29	17	10
30	13	10
31	11	14
32	12	9
33	16	9
34	12	16
35	17	6
36	12	15
37	13	7
38	7	8
39	15	14
40	11	8
41	11	16
42	9	11
43	7	15

44	9	16
45	9	11
46	16	12
47	9	15
48	10	16
49	9	15
50	9	15
51	16	7
52	9	15
53	12	12
54	11	15
55	12	15
56	17	12
57	9	16
58	9	17
59	10	5
60	17	17
61	12	11
62	11	7
63	8	16
64	12	11
65	11	17
66	12	8
67	12	15
68	11	17
69	12	17
70	15	8
Студенти з низьким фактичним балом		
71	7	7
72	8	11
73	11	7
74	15	8
75	8	15
76	11	9
77	9	11
78	9	14
79	15	10
80	11	12
81	8	15
82	6	8
83	5	14
84	8	9
85	11	13
86	7	15
87	10	8
88	9	15
89	7	8
90	9	7
91	8	10
92	9	16
93	9	8
94	8	7

95	6	13
96	9	8
97	8	12
98	7	7
99	9	6
100	8	11

Виявлення нормального розподілу параметрів за допомогою критерію Колмагорова-Смірнова за показниками методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека

Одновыборочный критерий Колмогорова-Смирнова

		Демонстративний	Педантичний	Застягаючий	Збудливий	Гіпертимічний	Дистемічний	Тривожний	Циклотимічний	Екзальтований	Емотивний
N		100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Параметры нормального распределения ^{a,b}	Среднее	9,6200	8,6900	9,9500	8,9100	8,2700	9,4500	9,4400	7,6600	8,2500	8,1100
	Среднекв.отклонение	2,90864	2,69566	2,79022	2,55483	2,52204	2,80106	3,27624	2,12356	2,44278	2,76301
Наибольшие экстремальные расхождения	Абсолютная	,184	,194	,153	,196	,216	,184	,223	,266	,271	,244
	Положительные	,184	,194	,153	,196	,216	,184	,223	,266	,271	,244
	Отрицательные	-,089	-,095	-,095	-,107	-,114	-,096	-,125	-,187	-,164	-,153
Статистика критерия		,184	,194	,153	,196	,216	,184	,223	,266	,271	,244
Асимптотическая значимость (2-сторонняя)		,001 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,002 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,001 ^c	,000 ^c	,001 ^c	,002 ^c

a. Проверяемое распределение является нормальным.

b. Вычислено из данных.

c. Коррекция значимости Лильефорса.

Виявлення нормального розподілу параметрів за допомогою критерію Колмагорова-Смірнова за показниками шкали загальної самоефективності особистості Шварцера, методики діагностики спрямованості особистості Б. Басса та методики оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б. О. Федоришина) за допомогою критерію Спірмена

Одновыборочный критерий Колмогорова-Смирнова

		Самоефективність	На себе	На спілкування	На справу	Комунікативні	Організаторські
N		100	100	100	100	100	100
Параметры нормального распределения ^{a,b}	Среднее	28,4400	30,9800	28,6000	30,5600	11,1300	11,6400
	Среднекв.отклонение	7,09149	8,69108	7,28912	8,81037	3,18664	3,41275
Наибольшие экстремальные расхождения	Абсолютная	,182	,147	,138	,198	,148	,158
	Положительные	,125	,147	,138	,144	,148	,130
	Отрицательные	-,182	-,142	-,091	-,198	-,108	-,158
Статистика критерия		,182	,147	,138	,198	,148	,158
Асимптотическая значимость (2-сторонняя)		,003 ^c	,000 ^c	,001 ^c	,000 ^c	,002 ^c	,001 ^c

a. Проверяемое распределение является нормальным.

b. Вычислено из данных.

c. Коррекция значимости Лилефорса.

Виявлення взаємозв'язків між шкалами методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека та шкалою загальної самоефективності особистості Шварцера, шкалами методики діагностики спрямованості особистості Б. Басса та шкалами методики оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б.О. Федоришина)

			Самоефективність	На себе	На спілкування	На справу	Комунікативні	Організаторські
Ро Спирмена	Демонстративний	Коефіцієнт кореляції	-,054	-,081	,164	-,047	,041	-,124
		Знач. (двухстороння)	,593	,425	,103	,644	,688	,219
		N	100	100	100	100	100	100
	Педантичний	Коефіцієнт кореляції	-,206*	,075	,096	-,143	-,259**	,103
		Знач. (двухстороння)	,040	,457	,340	,155	,009	,306
		N	100	100	100	100	100	100
	Застрагаючий	Коефіцієнт кореляції	-,040	,070	,093	-,144	-,217*	,103
		Знач. (двухстороння)	,694	,491	,360	,154	,030	,309
		N	100	100	100	100	100	100
	Збудливий	Коефіцієнт кореляції	-,120	,012	-,132	,067	-,124	-,003
		Знач. (двухстороння)	,236	,907	,189	,508	,218	,973
		N	100	100	100	100	100	100
	Гіпертимічний	Коефіцієнт кореляції	,136	,003	-,026	,030	,096	-,119
		Знач. (двухстороння)	,176	,973	,801	,769	,342	,239
		N	100	100	100	100	100	100
	Дистемічний	Коефіцієнт кореляції	,239*	,095	,131	-,235*	,069	-,004
		Знач. (двухстороння)	,016	,347	,196	,018	,492	,968
		N	100	100	100	100	100	100
	Тривожний	Коефіцієнт кореляції	-,231*	,230*	-,127	-,153	-,191	-,171
		Знач. (двухстороння)	,021	,022	,210	,130	,057	,089
		N	100	100	100	100	100	100
	Циклотимічний	Коефіцієнт кореляції	-,032	-,127	,029	,155	,005	,053
		Знач. (двухстороння)	,749	,209	,777	,123	,962	,602
		N	100	100	100	100	100	100
	Екзальтований	Коефіцієнт кореляції	-,039	,072	-,106	-,004	,048	,079
		Знач. (двухстороння)	,702	,479	,295	,972	,634	,437
		N	100	100	100	100	100	100
Емотивний	Коефіцієнт кореляції	,000	-,142	,127	,029	,253*	-,038	
	Знач. (двухстороння)	,998	,158	,208	,776	,011	,705	
	N	100	100	100	100	100	100	

Показники регресійного аналізу між шкалою «самоєфективність» та шкалами
«педантичний тип», «дистимічний тип», «тривожний тип»

ANOVA^a

Модель	Сумма квадратов	ст.св.	Средний квадрат	F	Значимость
1 Регрессия	233,854	1	233,854	4,830	,030 ^b
Остаток	4744,786	98	48,416		
Всего	4978,640	99			

a. Зависимая переменная: Самоэффективность

b. Предикторы: (константа), Дистемічний

Коэффициенты^a

Модель	Нестандартизованные коэффициенты		Стандартизованн ые коэффициенты	t	Значимость
	B	Стандартная ошибка	Бета		
1 (Константа)	23,255	2,460		9,454	,000
Дистемічний	,549	,250	,217	2,198	,030

a. Зависимая переменная: Самоэффективность

Исключенные переменные^a

Модель	Бета-включения	T	Значимость	Частная корреляция	Статистика коллинеарности
					Допуск
1 Педантичний	-,073 ^b	-,730	,467	-,074	,968
Тривожний	-,157 ^b	-1,572	,119	-,158	,965

a. Зависимая переменная: Самоэффективность

b. Предикторы в модели: (константа), Дистемічний

Показники регресійного аналізу між шкалою «комунікативні схильності» та шкалами «педантичний тип», «застрагаючий тип», «емотивний тип»

ANOVA^a

Модель		Сумма квадратов	ст.св.	Средний квадрат	F	Значимость
1	Регрессия	54,180	1	54,180	5,582	,020 ^b
	Остаток	951,130	98	9,705		
	Всего	1005,310	99			
2	Регрессия	92,693	2	46,346	4,926	,009 ^c
	Остаток	912,617	97	9,408		
	Всего	1005,310	99			

а. Зависимая переменная: Комунікативні

б. Предикторы: (константа), Застрагаючий

с. Предикторы: (константа), Застрагаючий, Емотивний

Коэффициенты^a

Модель		Нестандартизованные коэффициенты		Стандартизованн ые коэффициенты	t	Значимость
		B	Стандартная ошибка	Бета		
1	(Константа)	13,768	1,159		11,877	,000
	Застрагаючий	-,265	,112	-,232	-2,363	,020
2	(Константа)	11,835	1,488		7,951	,000
	Застрагаючий	-,255	,111	-,223	-2,306	,023
	Емотивний	,226	,112	,196	2,023	,046

а. Зависимая переменная: Комунікативні

Исключенные переменные^a

Модель		Бета-включения	t	Значимость	Частная корреляция	Статистика коллинеарности
						Допуск
1	Педантичный	-,126 ^b	-1,270	,207	-,128	,981
	Емотивний	,196 ^b	2,023	,046	,201	,998
2	Педантичный	-,099 ^c	-1,003	,318	-,102	,960

а. Зависимая переменная: Комунікативні

б. Предикторы в модели: (константа), Застрагаючий

с. Предикторы в модели: (константа), Застрагаючий, Емотивний

Знаходження різниці між шкалами методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека та шкалою загальної самоефективності особистості Шварцера, шкалами методики діагностики спрямованості особистості Б. Басса та шкалами методики оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б.О. Федоришина) 1 та 2 груп за допомогою критерію Манна-Уїтні

Ранги

	Група	N	Средний ранг	Сумма рангов
Демонстративний	1,00	28	38,80	1086,50
	2,00	42	33,30	1398,50
	Всього	70		
Педантичний	1,00	28	22,80	638,50
	2,00	42	43,96	1846,50
	Всього	70		
Застраючий	1,00	28	28,23	790,50
	2,00	42	40,35	1694,50
	Всього	70		
Збудливий	1,00	28	34,23	958,50
	2,00	42	36,35	1526,50
	Всього	70		
Гіпертимічний	1,00	28	27,05	757,50
	2,00	42	41,13	1727,50
	Всього	70		
Дистемічний	1,00	28	39,21	1098,00
	2,00	42	33,02	1387,00
	Всього	70		
Тривожний	1,00	28	26,18	733,00
	2,00	42	41,71	1752,00
	Всього	70		
Циклотимічний	1,00	28	33,20	929,50
	2,00	42	37,04	1555,50
	Всього	70		
Екзальтований	1,00	28	37,43	1048,00
	2,00	42	34,21	1437,00
	Всього	70		
Емотивний	1,00	28	43,23	1210,50
	2,00	42	30,35	1274,50
	Всього	70		
Самоефективність	1,00	28	43,18	1209,00
	2,00	42	30,38	1276,00
	Всього	70		
Насебе	1,00	28	31,75	889,00
	2,00	42	38,00	1596,00
	Всього	70		
Наспілкування	1,00	28	39,21	1098,00
	2,00	42	33,02	1387,00
	Всього	70		
Насправу	1,00	28	34,21	958,00
	2,00	42	36,36	1527,00
	Всього	70		
Комунікативні	1,00	28	38,70	1083,50
	2,00	42	33,37	1401,50
	Всього	70		
Організаторські	1,00	28	31,73	888,50
	2,00	42	38,01	1596,50
	Всього	70		

Статистические критерии^a

	Демонстративний	Педантичний	Застрагаючий	Збудливий	Гіпертимічний	Дистемічний	Тривожний
U Манна-Уитни	495,500	232,500	384,500	552,500	351,500	484,000	327,000
W Вилкоксона	1398,500	638,500	790,500	958,500	757,500	1387,000	733,000
Z	-1,120	-4,323	-2,464	-,432	-2,874	-1,257	-3,177
Асимптотическая значимость (2-сторонняя)	,263	,000	,014	,666	,004	,209	,001

	Циклотимічний	Екзальтований	Емотивний	Самоефективність	На себе	На спілкування	На справу	Комунікативні	Організаторські
U Манна-Уитни	523,500	534,000	371,500	373,000	483,000	484,000	552,000	498,500	482,500
W Вилкоксона	929,500	1437,000	1274,500	1274,500	889,000	1387,000	958,000	1401,500	888,500
Z	-,796	-,664	-2,647	-2,591	-1,261	-1,250	-,433	-1,084	-1,273
Асимптотическая значимость (2-сторонняя)	,426	,507	,008	,010	,207	,211	,665	,278	,203

Знаходження різниці між шкалами методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека та шкалою загальної самоефективності особистості Шварцера, шкалами методики діагностики спрямованості особистості Б. Басса та шкалами методики оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б.О. Федоришина) 1 та 3 груп за допомогою критерію Манна-Уїтні

Ранги

	Група	N	Средний ранг	Сумма рангов
Демонстративний	1,00	28	34,13	955,50
	3,00	30	25,18	755,50
	Всього	58		
Педантичний	1,00	28	18,57	520,00
	3,00	30	39,70	1191,00
	Всього	58		
Застрагуючий	1,00	28	20,32	569,00
	3,00	30	38,07	1142,00
	Всього	58		
Збудливий	1,00	28	26,64	746,00
	3,00	30	32,17	965,00
	Всього	58		
Гіпертимічний	1,00	28	28,73	804,50
	3,00	30	30,22	906,50
	Всього	58		
Дистемічний	1,00	28	34,68	971,00
	3,00	30	24,67	740,00
	Всього	58		
Тривожний	1,00	28	17,70	495,50
	3,00	30	40,52	1215,50
	Всього	58		
Циклотимічний	1,00	28	33,05	925,50
	3,00	30	26,18	785,50
	Всього	58		
Екзальтований	1,00	28	30,89	865,00
	3,00	30	28,20	846,00
	Всього	58		
Емотивний	1,00	28	33,73	944,50
	3,00	30	25,55	766,50
	Всього	58		
Самоефективність	1,00	28	38,23	1070,50
	3,00	30	21,35	640,50
	Всього	58		
Насебе	1,00	28	26,82	751,00
	3,00	30	32,00	960,00
	Всього	58		
Наспілкування	1,00	28	28,79	806,00
	3,00	30	30,17	905,00
	Всього	58		
Насправу	1,00	28	33,20	929,50
	3,00	30	26,05	781,50
	Всього	58		
Комунікативні	1,00	28	39,96	1119,00
	3,00	30	19,73	592,00
	Всього	58		
Організаторські	1,00	28	32,82	919,00
	3,00	30	26,40	792,00
	Всього	58		

Статистические критерии^а

	Демонстративний	Педантичний	Застрагаючий	Збудливий	Гіпертимічний	Дистемічний	Тривожний	Циклотимічний	Екзальтований
U Манна-Уитни	290,500	114,000	163,000	340,000	398,500	275,000	89,500	320,500	381,000
W Вилкоксона	755,500	520,000	569,000	746,000	804,500	740,000	495,500	785,500	846,000
Z	-2,033	-4,799	-4,038	-1,260	-,341	-2,287	-5,172	-1,601	-,629
Асимптотическая значимость (2-сторонняя)	,052	,000	,000	,208	,733	,022	,000	,109	,529

а. Группирующая переменная: Группа

Статистические критерии^а

	Емотивний	Самоефективність	На себе	На спілкування	На справу	Комунікативні	Організаторські
U Манна-Уитни	301,500	175,500	345,000	400,000	316,500	127,000	327,000
W Вилкоксона	766,500	640,500	751,000	806,000	781,500	592,000	792,000
Z	-1,877	-3,833	-1,170	-,312	-1,615	-4,601	-1,456
Асимптотическая значимость (2-сторонняя)	,060	,000	,242	,755	,106	,000	,145

а. Группирующая переменная: Группа

Знаходження різниці між шкалами методики вивчення акцентуацій характеру Леонгарда Шмішека та шкалою загальної самоефективності особистості Шварцера, шкалами методики діагностики спрямованості особистості Б. Басса та шкалами методики оцінки комунікативних і організаторських схильностей (В. В. Синявського і Б.О. Федоришина) 2 та 3 груп за допомогою критерію Манна-Уїтні

Ранги

	Група	N	Средний ранг	Сумма рангов
Демонстративний	2,00	42	38,89	1633,50
	3,00	30	33,15	994,50
	Всього	72		
Педантичний	2,00	42	31,26	1313,00
	3,00	30	43,83	1315,00
	Всього	72		
Застрагуючий	2,00	42	32,76	1376,00
	3,00	30	41,73	1252,00
	Всього	72		
Збудливий	2,00	42	34,40	1445,00
	3,00	30	39,43	1183,00
	Всього	72		
Гіпертимічний	2,00	42	44,57	1872,00
	3,00	30	25,20	756,00
	Всього	72		
Дистемічний	2,00	42	38,54	1618,50
	3,00	30	33,65	1009,50
	Всього	72		
Тривожний	2,00	42	29,12	1223,00
	3,00	30	46,83	1405,00
	Всього	72		
Циклотимічний	2,00	42	41,50	1743,00
	3,00	30	29,50	885,00
	Всього	72		
Екзальтований	2,00	42	36,55	1535,00
	3,00	30	36,43	1093,00
	Всього	72		
Емотивний	2,00	42	35,40	1487,00
	3,00	30	38,03	1141,00
	Всього	72		
Самоефективність	2,00	42	41,49	1742,50
	3,00	30	29,52	885,50
	Всього	72		
Насебе	2,00	42	36,21	1521,00
	3,00	30	36,90	1107,00
	Всього	72		
Наспілкування	2,00	42	32,87	1380,50
	3,00	30	41,58	1247,50
	Всього	72		
Насправу	2,00	42	40,02	1681,00
	3,00	30	31,57	947,00
	Всього	72		
Комунікативні	2,00	42	45,90	1928,00
	3,00	30	23,33	700,00
	Всього	72		
Організаторські	2,00	42	41,76	1754,00
	3,00	30	29,13	874,00
	Всього	72		

Статистические критерии^a

	Демонстративний	Педантичний	Застрагаючий	Збудливий	Гіпертимічний	Дист
U Манна-Уитни	529,500	410,000	473,000	542,000	291,000	
W Вилкоксона	994,500	1313,000	1376,000	1445,000	756,000	
Z	-1,166	-2,558	-1,813	-1,019	-3,954	
Асимптотическая значимость (2-сторонняя)	,244	,011	,070	,308	,000	

a. Группирующая переменная: Група

	Емотивний	Самоефективність	Насебе	Наспількування
U Манна-Уитни	584,000	420,500	618,000	477,500
W Вилкоксона	1487,000	885,500	1521,000	1380,500
Z	-,538	-2,404	-,137	-1,745
Асимптотическая значимость (2-сторонняя)	,591	,016	,891	,081

a. Группирующая переменная: Група